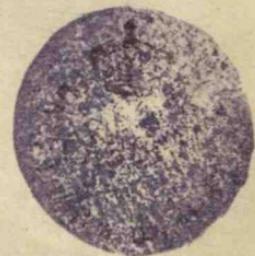
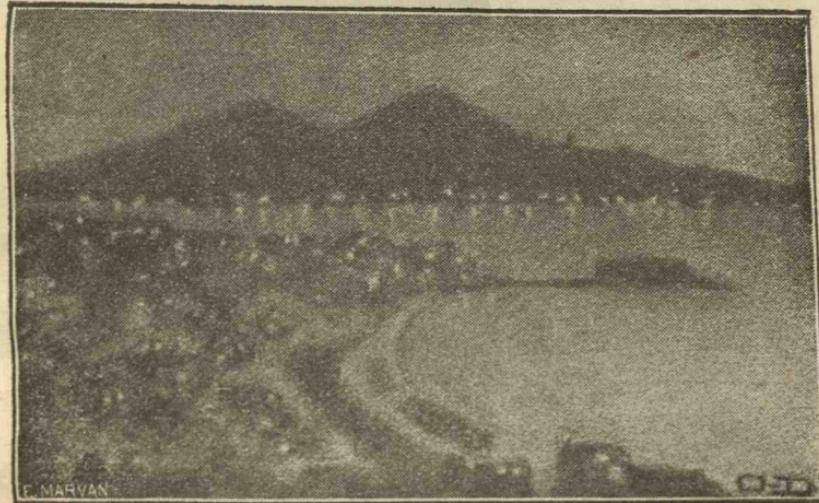

1572 | 925.

OVIDEO. DENSUŞIANU

„FILOSOFUL“

I A Ş I

TIPOGRAFIA „ALBINA“ Str. SEULESCU No. 1

1926

Fevr. A. 1846 I

OVID O. DENSUŞIANU

„FILOSOFUL“

43527

I A Ş I

TIPOGRAFIA „ALBINA“ Str. SEULESCU No. 1

1926

Mamei mele,

Uinchiului prof. dr. Const. Bacaloglu

cu

dragoste recunoscătoare

Cartea ce o prezint azi publicului a fost scrisă acum un an, în reculegerea unui colț de țară. Pe lângă altele, două lucruri au întărit în mine hotărârea de a o publica.

Întări : un sentiment de afecțiune față de un nenorocit a cărui prietenie mi-a fost scumpă ; al doilea, convingerea că din aceste pagini de viață trăită se va desprinde o concluzie ce ar putea folosi tuturora.

Acei ce se așteaptă la aventuri senzationale sau la descrierea unei iubiri mai mult de cât dramatică, vor fi desamăgiți. Nici o aventură, nici o iubire ; nici măcar creația unui tip — după cum titlul ar putea da a înțelege. Volumul de față nu-i de cât povestea unei crize sufletești aşa cum mi-a fost dat s'o urmăresc și s'o pătrund ; povestea unui copil de cincisprezece ani de care numai o întâmplare m'a apropiat.

Am căutat să evit sentimentalismele inutile pe care avântul unei sensibilități tinere le ar fi de altfel oarecum scuzat. Am căutat să evit de-asemenea descrierile prea lungi ce ar fi îngreuiat simțitor mersul acțiuniei. Nu că descrierea n'ar fi prezentat interes : e vorba de Napoli, un oraș a cărui frumusețe e îndejuns de cunoscută ; dar fiindcă am găsit că

în cazul de față descrierea nu trebuia să existe decât ca o simplă și sobră complectare.

Având în vedere mediul, am pus totuși în lumină anumite trăsături caracteristice; astfel, partea întâia e mai mult o parte introducătoare, menită să creeze culoarea locală.

Am așezat pe primul plan psihologia personajului principal, insistând asupra frământării ce o pot provoca într'un suflet de copil părăsirea și singurătatea.

S-ar putea ca cuvântul «psihologie» — rostit de un debutant de douăzeci și doi de ani — să jignească urechile unor analiști încercăți.

Și ar avea poate dreptate.

Cu gândul de a scrie o simplă nuvelă — atunci când m'am pus pe lucru, m'am găsit în fața unui subiect incompatibil cu o scurtă desvoltare.

Prea multe amintiri, impresii prea proaspete încă mă legau de acel trecut pentru a le putea sacrifica. Pe de altă parte situația «eroului» cerea o oarecare muncă de analiză. Așa încât nuvela s'a întins lăind proporții (din fericire modeste) de roman.

Acei ce cer literaturii un ceas de uitare sau de distracție vor găsi paginile ce urmează cam triste. Totuși cred că o clipă de reculegere n'ar fi de prisos. Nu-i vorba de nici un strigăt de alarmă, de nici o biciuire a moravurilor; las această sarcină inteligențelor mature și talentelor formate, singurele care s-ar putea impune. Tinta mea a fost alta și mult mai modestă. N'am vrut decât să atrag atenția asupra unui sentiment care — după cum am spus și mai departe — e poate cel mai dureros din căte există: sentimentul de singurătate.

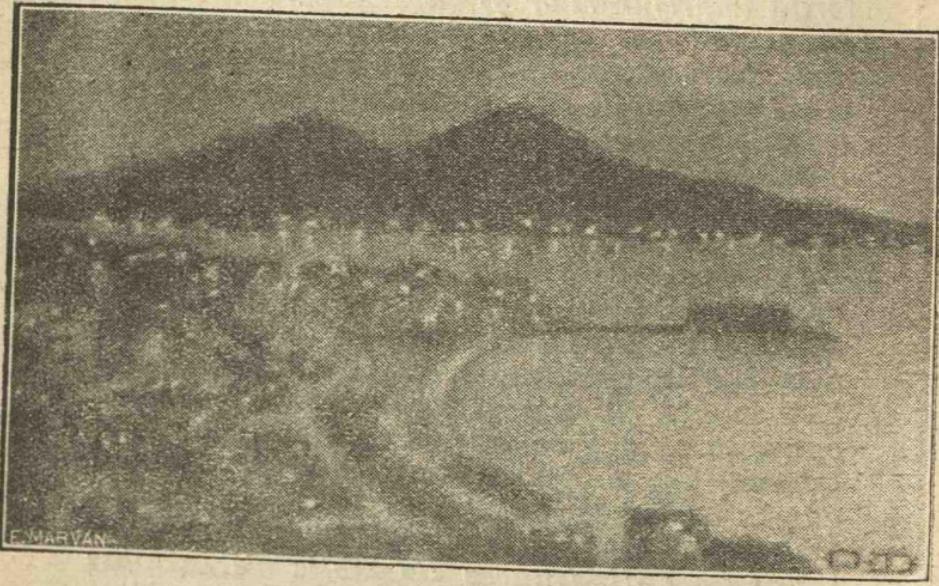
Vârsta neîngăduindu-mi o analiză subtilă,

m' am mărginit la linii generale, căutând să dău cititorului posibilitatea unei priviri de ansamblu ce va fi — sper — suficientă.

Oricum ar fi, mă voi considera satisfăcut dacă unele din aceste pagini măcar vor fi simțite. Am evitat — repet — pe cât posibil, accelele de sentimentalism ; iar dacă unele părți vor părea copilăroase și naive aceasta e datorită împrejurărilor și vârstei personajilor. În schimb, se vor găsi lucruri ce, azi mai mult decât oricând, sunt de actualitate. Lucruri regreteabile ca — de pildă — contrastul între micimea sufletească și ipocrizia unor discursuri pompoase : lașitați pe care oricine desigur le-a întâlnit dar pe care puțini au curajul de a le disprețui.

In ce privește atitudinea ce am ales-o față de subiectul meu (fiecare autor își alege o atitudine) mi s'a părut că o participare sufletească n'ar prezenta nici un neajuns. Flaubert spunea că autorul trebuie să fie absent în opera sa ca și Dumnezeu în natură. Cu toată admirația ce o păstrez față de acest scriitor găsesc că imposibilitatea realistă prezintă totuși unele inconveniente căci, după cum bine spune un critic francez «le public n'étant plus en communication avec l'auteur, reste froid et résiste à l'émotion qu'on veut lui donner sans être ému».

Totul stă în păstrarea măsurii. Si cred că am realizat-o, aşa încât mi se va erta dacă dintr'un sentiment de prietenie am căutat să fac simpatică figura chinuită a unui copil care ar fi meritat desigur o soartă mai bună.

*Jos, la o depărtare de câteva sute de metri, întrecut și parcă
păzit de masa întunecată a Vesviului, Napoli strălucea
de veselia luminilor sale tremurânde.*

I

Ori de câte ori îmi întorc privirea îndărăt spre trecut, oprindu-mă cu mai multă insistență asupra fericitei vremi a copilariei mele, din mulțimea atâtorefiguri cunoscute, unele prietenoase și deschise, altele antipatice sau cu totul indiferente, întotdeauna mai vie, căci legată de mai multe amintiri și impresii, se desprinde față palidă, bolnăvicioasă și tristă a unui fost coleg de bancă. Dintre cei douăzeci și șase de băieți cățî eram atunci în clasa patra de liceu, a fost cel dintâi pe care l'am cunoscut dar nu cel dintâi prieten.

Cu toate că eram mereu alături în bancă, intimitatea între noi nu s'a născut de

cât târziu și datorită numai unor împrejurări excepționale. Aș fi putut să mi-l fac prieten chiar de a doua zi dacă n'ăș fi descoperit într'insul o fire gânditoare și tacută de care firea mea doritoare de jocuri se lovea necontentit și în zadar.

Din cauza acestui caracter închis colegul meu nu reușise să-și facă nici un prieten și poate că nici nu căuta.

Totuși nu era antipatic: sfios până la sălbătacie avea cu toate acestea un fond de bunătate reală care dădea gesturilor și cuvintelor lui o nuanță de afectuoasă blândeță.

Inteligent? Atunci n'ăș fi putut s'o spun. Elev mai mult mediocru, activitatea lui școlară trăda o inteligență medie, fără strălucire și fără disciplină; gândindu-mă însă la reflecțiile pe care mi le-a făcut într'o zi de dureroasă slăbiciune regret că o inteligență atât de frumoasă a dispărut așa de timpuriu.

Sase ani au trecut de atunci fără ca imaginea acestui coleg tacut și modest să se fi șters din mintea mea câtuși de puțin. Par că îl văd și acum, cu trupul său slab închis într'o uniformă săracăcioasă și cărpită, decolorată de o prea lungă întrebunțare, privind cu indiferență în otele de recreație la veselia noastră sgomo-toasă și sburdalnică de care întotdeauna

rămânea străin. Intr'o zi la invitația mai stăruitoare a unui coleg se amestecă și el în jocul nostru. Se vedea însă că era ceva forțat; zâmbetul silit, privirea distrată, trădau o gândire obosită și absentă. După cinci minute trebui să se retragă. Aceasta a fost prima și ultima dată că l'am văzut jucându-se.

La început, crezând într'o melancolie trecătoare nu mă preocupai câtuși de puțin. Se spune că copiii sunt curioși, e drept. Aceasta însă nu înseamnă că tot ce se petrece în jurul lor îi interesează; și chiar în astfel de cazuri e o curiositate superficială și nestatornică care trece de la un lucru la altul cu o capricioasă nerăbdare.

După câteva zile de cunoștință, întrebat de mine despre motivul „supărării“ sale, îmi răspunse prin câteva cuvinte evasive care, dacă nu-mi satisfacură curiositatea nici n'o provocară mai mult. Il lăsai deci căutând pe lângă ceilalți tovarăși o prietenie mai veselă.

Și zilele treceau fără ca vecinul meu de bancă să-și schimbe firea. În afară de câteva cuvinte fără însemnatate pe care le schimbam cu dânsul în monotonia orelor de studiu, nici o relație mai strânsă nu exista între noi. În timpul recreațiilor eu îmi recrutam alți prieteni de joc; iar

el, cum era mereu singur, își plimba meditațiile prin sală.

Din cauza acestei singurătăți gânditoare camarazii îl porecliseră „Filosoful“. Și într’adevăr porecla i se potrivea bine, aşa de bine încât chiar pedagogul ~~or~~ adoptase. Dacă n’ar fi fost apelurile zilnice ale profesorilor sunt sigur că numele său de familie: Castelli, ar fi fost repede uitat. Nu știu dacă ironia ascunsă sub această poreclă îl jignise vreodată; ceace știu bine însă e că pe vremea mea porecla aceasta circula ca o monedă curentă prea obișnuită și prea cunoscută pentru ca cineva s’o mai bagă în seamă.

Nu voi insista prea mult asupra vieței mele de internat de la începutul anului școlar până la vacanța Crăciunului. Viața de internat (și cine n’a cunoscut-o?) e egală peste tot: la Neapoli ca și la Roma, la Paris ca și la București. Aceiași atmosferă severă, acelaș trai monoton, aceeași intrigă, aceiași succesiune neschimbată de ore de repetitoriu cu scurte pauze de recreații.

S’a spus că suferința împărtășită e în-totdeauna mai ușoară. Intr’adevăr, dacă n’ar fi mulțimea colegilor care te întâlnioră și care formează, în spațiul restrâns mărginit de patru ziduri goale, o societate în miniatură, otrăvită ca și cea-

laltă de invidii ascunse, de ipocrizii per-fide și de indignări tăcute, izolarea internatelor, chinuitoare deja prin ea însăși, ar fi insuportabilă.

Printre camarazii mei de repetitor din-tré care un sfert era alcătuit numai din calabrezi și sicilieni, se aflau câțiva napo-letani care, născuți și crescuți la oraș și făcând parte din familii mai bune, aduceau o notă de distincțiune în mijlocul unei majorități de voinici dar vulgari pro-vinciali. De aceea clasa se găsea împăr-țită în două tabere : deoparte aceia ori-ginari de la țară, veniți să urmeze stu-diile în renumitul internat napoletan, pur-tând pe obrazul inexpresiv și rumen, în gesturile greoaie și brutale, o grosolană mândrie de viitori proprietari bogăți ; de cealaltă : orăsenii, în majoritate napole-tani, deosebindu-se de cei dintăi printr'o delicateță de trăsături și de maniere care trădau o educație mai aleasă, săvârșită într'un mediu mai rafinat. Datorită aces-tei deosebiri și din ciocnirea acestor două mândrii : mândria atotputernică a banu-lui și aceea cu pretenție de aristocrație, o antipatie instinctivă, hrănitară uneori de uri personale, încorda relațiile ambelor grupuri. De aici nenumărate conflicte indi-viduale, întovărășite de bătăi și cuvinte injurioase cărora reușeau să le pună ca-

păt numai amenințările furioase ale pedagogului.

Singurul care reușise să pătrundă în cercul orășenilor și aceasta mulțumită numai unei prostii într'adevăr distractive era un anume Baruffa, feciorul unui bogătaș din împrejurimi și fabricant a nu știu câte soiuri de brânză. De o rară ignoranță, numele său ajunse să slujească profesorilor drept termen de comparație. „Ignorant ca Baruffa“ fraza aceasta era lovitura de grație cea mai eficace pe care cineva ar fi putut s'o dea unei culturi mărginite. Pe lângă convingerea că oul e un mineral și că cuvântul „măgar“ este un adverb, el mai avea o siguranță, anume că pământul are patru poli: polul sud, polul nord, polul de mijloc și equatorul.

Ca fizic, n'ar fi fost urât dacă natura care — în ce privea inteligență — fusese sgârcită cu dânsul pentru a nu se depara probabil de veșnicul ei echilibru, nu i-ar fi dat în schimb un nas ale cărui dimensiuni respectabile îi dădeau chiar de la prima vedere un aer caraghios.

Ce a fost cu nasul acela timp de un an e greu să vă închipuiți. Unii îl pipăiau, unii îl trăgeau, unii îl turteau.

Nu cred să fi existat printre noi vre-

unul care să nu-l fi atins odată, fie chiar în treacăt.

Intr'o dupăamiază, un drac de Milanez, ajuns la Neapoli în urma a nu știu căror împrejurări ciudate, înalt cât o prăjină și de o slăbiciune de desesperat cu toate că mâncă cât zece, profitând de insensibilitatea somnoroasă a lui Baruffa care găsise mai comod să doarmă decât să citească și fclosindu-se de niște aquarele sustrase în chip misterios din pupitrul unui vecin, depuse pe famosul nas, în liniștea solemnă a repetitorului, toate nuanțele de culori de care dispunea.

Râsul provocat de vederea acestui spectacol profanând tăcerea reglementară a orelor de studiu dacă a fost sănătos ne-a costat totuși cam scump : lipsa dreptului de plimbare timp de două zile plus o plictisitoare predică din partea subdirectorului.

Din tot repertoriul de distractii datorit sărmanului Baruffa, adevăratul număr de sensație il alcătuiau totuși anumite reprezentări serale la care veneau să asiste uneori și câțiva pedagogi în disponibilitate.

Cu un aer teatral și având grija înainte să-și ridice pantalonii până aproape de genunchi crezând că dă astfel un mai mare efect exibiției sale, numitul Baruffa

executa, în mijlocul unor spectatori zâmbitori și în aparență concentrați, unele dansuri macabre, întovărășite de gesturi și priviri fioroase de un haz de nedescris. Dar mai mult decât dansurile neînveselea toaleta: acei pantaloni ridicăți până la pulpă accentuând caraghioslâcul unor mișcări de nebun...

Între astfel de distracții meschine și preocupările școlare, vremea trecu repede. Decembrie sosi și cu Decembrie ploile nesfârșite caracteristice iernelor napole-tane.

Câteodată, în timpul orelor de studiu, întrerupând citirea unei lecții mai grele, ridicam privirea la geamurile aburite ascultând, în tăcerea marelui repetitor, monotonă plângere de afară. O nostalgie vagă, hrănitoare de amintirea zăpezii, mă cuprindea atunci. Imagini confuze se trezeau... Revedeam casa părintească, grădina liniștită, veselă de flori și de soare, acum desigur albă... și înaintea ochilor ce nu mai vedea nici pedagogi nici zduri, trecea viziunea unor câmpii nemarginite, mânghiate de o blândă zăpadă...

Gândul apropiatei vacanțe spulbera însă repede melancolia acestor doruri de o clipă. Numai o lună ne despărțea de Crăciun și deja în con vorbirile noastre tre-

ceau planuri de viitoare petreceri. Unii așteptau cu liniște senină sosirea celor două săptămâni de libertate; alții, mai nerăbdători, începuseră să șteargă în calendar fiecare zi care trecea. Între gru-puri discuțiile devineau animate: unii spuneau că se vor duce zilnic la teatru, alții la circ, alții la cinematograf, iar toți se jurau că vor rămâne o lună acasă «zică directorul ce o vrea».

Ziua atât de așteptată sosi în sfârșit. Din ajun deja internatul devenise de necunoscut.

Ca un vânt ce abătându-se brusc pe liniștea unei câmpii, aduce în vegetația biciuită fiorul unei vieți până atunci a-dormite, tot aşa frământarea pregă-tirilor, grija bagajelor de făcut, veselie libertății apropiate, treziseră liceul din adâncă-i toropeală. Repetitoarele, adine-a-uri solemne de prea multă tăcere, răsu-nau acumă de strigăte nenumărate, de pași grăbiți, de pocniturile pupitelor în-chise cu putere peste care din când în când se ridică, neputincios și răgușit, gla-sul amenințător al pedagogilor. Teama pedepselor, precauția cuvintelor șoptite în orele de studiu cu enervanta grijă a unei neobosite supravegheri, numai erau de cât o amintire depărtată evocată cu răutăcioasă ironie.

Spre seară, animația pregătirilor se potoli. După masă însă, profitând de obișnuita recreație ce precedea culcarea, organizărăm un concert. Printre noi era un venețian care se pricepea la mandolină și un napoletan care cânta din gură. Problema artiștilor fiind rezolvată, rămânea acum repertoriul. Dar aici se ivi piedica cea mare. Unii doreau să audă «Capi-nera», alții propuneau «Santa Lucia», un ultimul se ruga pentru «Cosetta». Căzuți în sfârșit de acord, pe când concertiștii își pregăteau talentele, unul prin pocnituri de coarde iar celălalt prin intrerupe note desperechiate, cineva făcu o poetică reflecție.

Dacă am deschide fereastra balconului și am cânta afară? Frigul fiind suportabil iar cerul senin, realizarea acestei dorințe nu era tocmai imposibilă, aşa încât după o scurtă consfătuire hotărâram să urmăm sfatul ingeniosului coleg.

Ideia acestui concert la aer curat, pe luna lui Decembrie care, dacă la Neapole nu-i aşa de friguroasă prezintă totuși primejdiile sale, ar părea oare cum ciudată dacă te gândești că pentru priveliștea câtorva case vecine ne expuneam nebunește la vre-o boală. Adevarul însă e că în urma înființării provizorie a unui spital militar în localul din centrul ora-

șului, de la 1916 liceul se mutase în reședința sa de vară așezată pe apropiata colină Vomero de unde, mulțumită poziției ridicate, vederea orașului și a golfului se deschidea într'adevăr minunată.

După un mic incident cu pedagogul, care fu aplanat repede, eșirăm pe balcon.

Era o noapte liniștită și senină, una din acele nopți admirabile pe care Napoli le oferă după o serie neîntreruptă de ploi. O adiere răcoroasă și inegală, venind din partea mării, legăna copacii grădinei desfrunzite, luminată pe alocuri de lună. Jos, la o depărtare de câteva sute de metri, întrecut și parcă păzit de masa întunecată a Vesuviului, Napoli strălucea de veselia luminilor sale tremurânde. Și un sgomot confus, când intensificat când slăbit de capriciile vântului se ridică de la marele oraș, ca o pulsăție dezordonată a vieței sale febrile. Înaintea noastră Capri, înconjurate cum era de ape întunecate, avea aerul unei păzitoare singuraticе veghind pe visul mării.

...Vi s'a întâmplat vreodată să auziți o melodie napoletană?... Lucru ciudat, acest popor recunoscut ca vesel, e creatorul unei muzici nostalgice, încărcată de o intimă tristeță. Nu-i lipsesc bine înțeles cântecele de bucurie; acelea mai re-

prezentative însă acelea în care sufletul poporului respiră cu mai multă intensitate de adevăr și de expresie, sunt mai toate triste.

O nostalgie nespusă, precizată de cuvintele ce le întovărășesc, dă notelor prelungite o nuanță de duioșie vagă, unde șoaptele mărei, reculegerea amurgurilor estompate, amintirea unei iubiri trecute dar nu distruse, se pierd într'o melancolică dorință de uitare. Napoletanul, vessel de obicei, când începe să cânte devine serios... Parcă văd și acum în umbra marelui balcon, fețele întunecate ale colegilor pe care o simplă melodie populară ajunsese să șteargă expresia unei bucurii atât de scumpe... Poezia adevărată să fie oare tristă?

In noaptea aceea adormii Tânziu. Sosirea zilei atât de dorite, înfrigurarea acestui ajun încheiat de cântece a căror muzică îmi răsună încă în ureche, elaborarea atâtore planuri de petreceri, mă ținură treaz multă vreme. In sfârșit, când Tânziu, foarte Tânziu, obosit de gânduri, erau pe cale să adorm, un sgomot ciudat asemănător cu un plâns înăbușit mă făcu să ridic capul. Un plâns? Nu, era imposibil. Cine ar fi putut să plângă în noaptea aceea?

In dormitorul tăcut unde lampa albas-

tră atârnată de tavan arunca o lumină vânătă, nu se auzea de cât respirația unui somn greu dar liniștit. «Mi s'a părut» îmi spusei. Dar abia isprăvisem să pronunț aceste cuvinte că din nou sgo-motul se ridică.

Cineva plângea, era sigur. Dar cine?... Rezemat cu cotul de perne stătui nemîșcat să ascult. Un sughiț mai puternic mă orientă. Era în rândul meu, la stânga... Patru paturi mă despărțeau de capăt. Printr'o selecțiune rapidă căutai să mă lămuresc.

Vecinul meu? Imposibil. L'as fi recunoscut imediat. Să fie D'Angelo? Nici el; prea îl văzusem vesel în cursul zilei. Laviano atunci?... Dar nu mă plăcțise toată ziua cu veșnicele lui proiecte de distrații?... Nu mai rămânea de cât «Filosoful»...

„Filosoful!“ De când nu mă mai îngrijeam de el, aproape îl uitasem... Era aşa de tacut, mi se părea o figură atât de neînsemnată încât nu-i mai simțeam nici apropierea... Da, el plângea... Dar de ce? De ce?... Orb ce eram! Cum de nu observasem izolarea sălbatecă în care se închise în ultimele două zile? Toți goleau dulapurile pentru a face bagajele, numai al său rămânea intact; toți erau veseli, numai el era trist; toți cân-

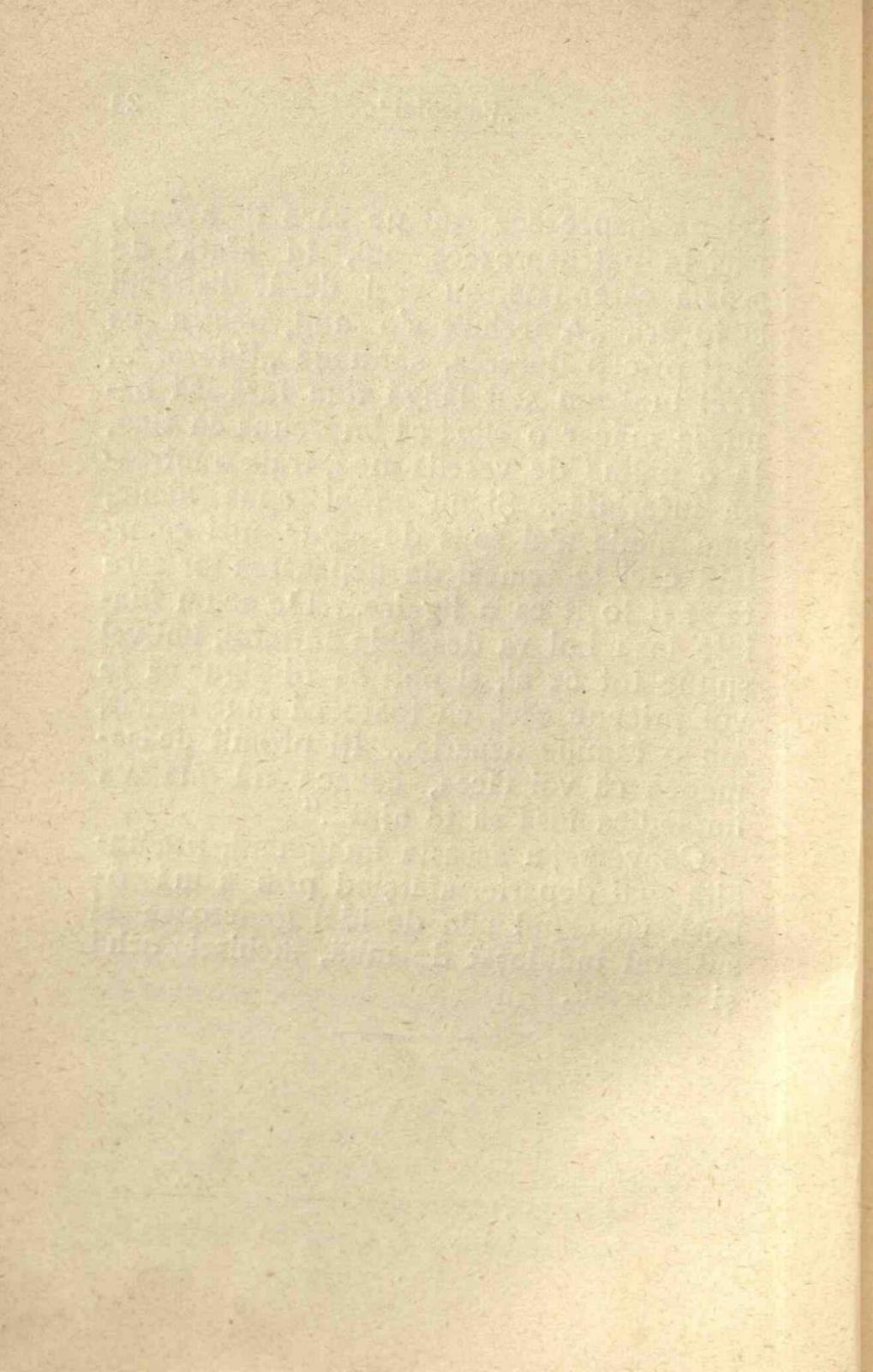
tau, numai el tăcea... Suferea deci... Tristeță aceea meditativă pe care o atribuam unui caracter încis din natură era atunci datorită unei dureri continue și nemărturisite pe care nimeni probabil n'o bănuise, de care nimeni în orice caz se preocupa... O grămadă de detalii nebăgatate în seamă îmi veneau acum în minte...

Haina aceia decolorată și sărăcăcioasă; cărpită în zece locuri; acei pantaloni prea scurți, vechi de nu știu câți ani, cerșafurile acelea observate în treacăt și măcate de stampila liceului trădând lipsuri ce atingeau până și strictul necesar... Era oare posibil? Dar atunci cu ce plătea taxa destul de ridicată a internatului? Părinții lui... Părinții? Dar îi avea el oare? Și dacă îi avea unde erau? De trei luni de când eram în liceu, odată nu călcase pragul vorbitorului... Pe când fiecare din noi primea duminica vizita părinților sau a unei rude, el nu vedea pe nimeni, nici chiar pe un corespondent care să-i aducă măcar un pachet de dulciuri...

Asociația de idei aducea apoi alte amintiri: privirile disprețuitoare ale pedagogului, de pildă, și pe care numai acum le pricepeam... Cum de nu observam toate acestea? Sau, mai bine zis, cum de nu mă gândisem?... Ca și cum aș fi fost vinovat... Vinovați erau numai

cei patrusprezece ani pe care îi aveam, căci la patrusprezece ani, în afara de scoală câteodată, nu vezi decât distracții și jocuri. „A trebuit s'o aud, pentru că să-ți pricep durerea, sărmane „Filosof“... Trei luni am stat lângă tine fără să bănuesc măcar o clipă că împreună cu tine, la o palmă de veselia mea, trăia o întreagă suferință... Si nu mi-ai spus nimic, cum nimic n'ai spus de sigur nici celor lalți căci te temeai de nepăsarea lor care te-ar fi lovit ca o jignire... De acum înainte însă îmi va deschide sufletul, îmi vei spune tot ce ai, și poți să fii sigur că te voi pricepe căci, cu toate că sunt fericit, am o familie departe... Iți promit deosemenea că voi tăcea, ceeace nu mă va împiedica însă să te ajut...“

Conversația aceasta imaginară, prelungită mai departe, sfârșind prin a mă obosi, cu capul plin de idei generoase și sufletul înduiosat de milă, închisei ochii și adormii.

II

Con vorbirea cu „Filosoful“, fixată în gândul meu pentru a doua zi nu avu totuși loc. Abia sunase clopotul primei re creații, când servitorul însărcinat cu primirea părinților veni să mă cheme. Imi luai pachetele în grabă și coborii în vorbitorul încă gol unde mă aștepta mama. Bucuria acelei clipe atât de însemnată pentru un intern mă împiedică să-l salut pe „Filosoful“ aşa cum aş fi dorit. O privire afectuoasă intovărășită de o grăbită strângere de mână, atâta tot. Nici un cuvânt care să-l facă să bănuiască adevărata dragoste ce începeam să o simt

pentru el. Mi-ar fi fost de altfel imposibil înconjurat cum eram de toți colegii care mă felicitau. Căci eram cel dintâi chemat pentru eşire, cum trebuia să fiu și cel din urmă la întoarcere.

Nu mă voi opri asupra felului cum mi-am petrecut sărbătorile. Dacă aş fi avut vîrsta de optprezece ani—care este în general aceea a debuturilor sentimentale—înregistrând vre-o cucerire, aş fi avut poate de descris un cap adorabil de fetiță, cu raze de lună, cântece de mandolină ori de chitară; toate acestea într'o atmosferă parfumată de scrisori. Lucruri banale în fine, care n'ar fi prezentat de cât interesul unei stângăcii caraghioase, accentuată de făgădueli de veșnică iubire.

Dar aveam patrusprezece ani ceeace înseamnă că nu iubeam nici o fată, că nu contemplam luna, că nu cântam din mandolină și că nu cunoșteam încă ipocrizia jurămintelor romantice.

In afara de câteva cadouri și vederea unor filme aventuroase, viața mea din timpul vacanței fu egală cu aceea a tuturor băieților care, între o plimbare și o bomboană, găsesc vreme să citească un roman polițienesc.

Dar momentul întoarcerei la liceu sosisse. Prelungii sărbătorile cu încă două

zile apoi, cedând insistențelor mamei și împins de teama unei posibile pedepse, îmi înai drumul suspinelor.

Intrând în repetitor, găsii pe colegii mei care, mai conștiințioși decât mine, se întorseră deja, ceva mai grași și mai ru-meni de cum îi lăsasem. „Filosoful“ dim-potrivă îmi apără mai slab, mai palid. În cursul sărbătorilor mă gândisem adesea la el care rămăsese probabil acolo, singur în liceul pustiu, între nepăsarea directorului și răutatea disprețuitoare a pedagogului. Și ca în noaptea aceea, reînoisem hotărârea fermă de a-l ajuta, de a-i fi un prieten bun, un confident înțelegător căruia să-i mărturisească povara atâtore umilințe acumulate.

Să-i fiu prieten... dar cum? Prin ce mijloace să sparg bariera acelei izolări voluntare?... Mai mult decât simpatia trebuia să-i câștigă increderea.

Chiăr în seara aceea căutai să mi-l apropie. Il întrebai dacă nu dorea ceva, „vre-o carte de citit, de pildă... La nevoie să putea să-l ajut la învățarea unei lecții mai grele, la corectarea unui desen... Să nu se jeneze, mă oferam cu placere, numai să-mi ceară...“

La aceste atenții „Filosoful“ răspundeau prin fraze scurte, întovărășite de zâmbete recunoscătoare. Mă mulțumea din tot su-

fletul, dar pentru moment n'avea nevoie de nimic... ; mai târziu, poate... «Aşa, o carte de citit din când în când... Timpul trece încet în interne».

Cu toată recunoştinţa manifestată în cuvintele lui, simteam că cu greu mi s-ar fi deschis. Privirile mirate pe care le îndrepta spre mine exprimau o încredere superficială și nehotărâtă. Mult timp ar fi trebuit săștept până să i-o câştig definitiv dacă o întâmplare dureroasă n'ar fi grăbit legătura acestei prietenii atât de căutată.

Două zile după întoarcerea mea la liceu, pe când, treziți la şase dimineaţa de obişnuitul clopot matinal, ne îmbrăcam somnoroşi, sub-directorul intră în dormitor cu un aer misterios. Felul cum era făcută această vizită, pe cât de neașteptată pe atât de neobişnuită, era departe de a ne linişti. O tacere bruscă se făcu în sală ; mâinile se opriră, iar ochii adineatori ștersi și fără expresie, străluciră de curiozitate.

După ce schimbă încet câteva cuvinte cu pedagogul, sub-directorul se apropiie de patul de lângă uşă, aşezat la capătul rândului, deschizând dulapul respectiv.

Era o percheziţie. Motivul ei îl găsii imediat amintindu-mă de conflictul din ajun între pedagogul și Baruffa, din cauza

unei provizii alimentare pe care acesta din urmă o adusese de acasă. Regulamentul oprind astfel de provizii «cu totul absurd deoarece mâncarea administrată de liceu e mai mult de cât suficientă», pedagogul își făcuse sub formă de raport ceeace se numește datoria. Mă întorsei instinctiv spre Baruffa. Sărmanul era verde. Căutând să-și dea o atitudine indiferentă, arunca spre dulap niște priviri magnetice în stare să scoată ele singure toată brânza rămasă, dacă dulapul care o conținea n'ar fi fost închis. S'o ascundă nici pomeneală, căci observase deja ironica insistență cu care îl spiona pedagogul. Cinci paturi îl despărțeau de acela unde era sub-directorul. În ce stare sufletească petrecu Baruffa cele zece minute întrebuințate de superior pentru a ajunge până la dânsul, numai el știe. Pe deapsa ca pedeapsa, dar brânza... trei chilograme, calitatea întâia, cu eticheta «extra»... și bună !

Când veni rândul lui, sub-directorul, un om răutăcios și ironic, îl întrebă :

— Ce-i cu d-ta, Baruffa ? Ești cam palid azi...

Baruffa, cu gura strâmbă ca un copil ce e gata să plângă, bâlbâi :

— Sunt bine, d-le director...

— Arată-mi atunci ce ai acolo.

— N'am nimic, d-le director...

— Iar director ?... N'ai nimic, zici ?... Deschide dulapul să văd și eu... Sau stai... Ce zici, d-ta, d-le Cortese, să-l perchiționăm sau nu ?

— Cum credeți d-v., răsunse pedagogul căutând să stăpânească râsul.

— Hai să mă uit... D-le Baruffa, ești bun să deschizi dulapul ?

Sărmanul, care la întrebarea ipocrită a sub-directorului nehotărât să-l perchiționeze sau nu căpătase un neașteptat curaj, la auzirea acelei porunci plecă capul resemnat.

Din dulapul deschis eșea un miros de brânză aşa de puternic încât te-ar fi trăsnit la zece pași. Sub-directorul însă se făcu că nu simte nimic.

— Aici ?... Niște haine, bine... Aici lăcruri de toaletă... aici rufe... Dar ce-i acolo, de e aşa tare ?

— Niște ghete...

— Printre rufe ?... Păi acolo se țin ghetele ?

Ce ghete ! Brânză, cârnați, smochine, fripturi reci, mere ; o întreagă băcănie...

— Bine d-le Baruffa, brânza ca brânza... ești fabricant. Dar astea ?... Dar astea ?.. În sfârșit o să-mi faci un pachet din tot ce am scos și vei veni pe urmă cu mine.

Mai încolo percheziția fu făcută repede, cu opriri scurte. În afară de niște fructe

sequestrate unui calabrez, ceilalți scăpară neatinși.

Ultimul perchiziționat fu «Filosoful».

— D-ta?... Dar d-ta n'ai niciodată nimic... Infine... Asta ce-i?... Uniformă?... Spune mai bine că a fost. Cu zdreanța asta eșeai d-ta la plimbare?... Da?... Ei bine, de acum înainte îmi vei face plăcerea de a rămâne acasă... Jos n'ai nimic? Rufe, ghete... Dar obiectele de toaletă?... Priviți, domnilor, nici un obiect de toaletă!... Ce mizerie!

Uitându-te la «Filosoful» ai fi zis că cuvintele acestea, rostite cu glas tare înainte a douăzeci și cinci de interni care-l priveau cu curiozitate, îi scoseseră tot sângele din vine. Palid ca un mort, cu ochii ațintiți la pământ, stătea nemîscat ca și cum trupul său slab s'ar fi deodată prefăcut în piatră. Nici în timpul ocărilor nici după, nu scoase o vorbă; iar când formarăm rândurile pentru a trece la repetitor, în loc de a sta la mijloc cum făcea deobicei, se puse în urma tuturor ca pentru a evita astfel tortura privirilor.

La rândul meu, fără ca el să bage de seamă, îi urmăream toate mișcările. Odată în repetitor se așeză în bancă, deschise o carte, își puse capul între mâini. Cuprins de indignare și de milă, vroii să deschid gura, să-i vorbesc, să-i spun că

nu era singur, că printre atâtea suflete nepăsătoare era unul care-l stima și care va ști să-l iubească, dar nu putui. Nu știam cum să încep și apoi poziția lui plină de reculegere mă intimida. «Ce o fi gândind?» mă întrebam cu neliniște privind la capul acela ascuns pe jumătate de pumnii înclestați ce-l strângeau... „Cât trebuie să suferă... Și n'a spus un cuvânt; dacă n'ar fi devenit atât de palid ai fi crezut că n'a auzit... Dar ce are?... Nu cumva?... Chinuit de un gând, mă aplăcai spre dânsul pentru a-i vedea ochii...

Ghicisem. „Filosoful“ plângea; dar aşa de încet, încât în afara de mine, nimeni împrejurul lui nu-l auzise. Lacrimile, alunecând pe obrazul înroșit de fierbințeala lor, cădeau pe cartea deschisă, udându-i paginile.

La vederea acelui corp delicat căruia sughițurile înăbușite îi dădeau tresării convulsive, nu mai putui rezista. Mă uitai la pedagog și încredințat că, adâncit cum era în citirea unui curs voluminos, n'ar fi putut să mă vadă, mă aplăcai spre «Filosoful» și apucându-l de braț îi șoptii:

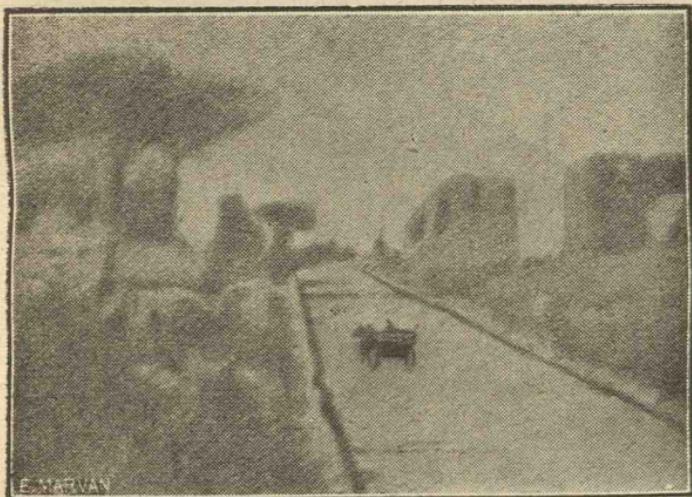
— Nu mai plânge... Dacă ai ști ce rău îmi faci și cât țin la tine... Dar stăpanește, căci altfel te vor vedea ceilalți și atunci...

La amintirea celorlalți, „Filosoful“ făcu o vădită sforțare pentru a se liniști. Întoarse puțin capul pentru a se asigura că nu-l-văzuse nimeni, dar nu se uită la mine.

— Ascultă—urmai eu—poți să ai încredere în cuvintele mele... Te iubesc mult și vreau să-ți fiu prieten, căci ai nevoie... Da, nevoie... Iți aduci aminte de seara din ajunul vacanței?... În seara aceea tu plângelai și eu te-am auzit... Nu-mai atunci am priceput că suferi. Până atunci nu bănuiam nimic, de asta eram cam rece cu tine... Erai atât de tăcut, nu vorbeai cu nimeni... Când te întrebam de ce erai supărat îmi răspundeai că nu aveai nimic, că aşa ţi-e felul... Si crezând în cele ce spuneai nu m'am mai ocupat de tine... Dar de acum înainte lucrurile s-au schimbat căci nu mai ești singur... Vom fi întotdeauna împreună, nu-i aşa? Si de Paște vei veni la mine... Si vei fi vesel și îmi vei spune tot ce ai pe suflet, ca unui frate... Cum zici?... În re creație? Bine... Nu, nu voi spune nimă-nui nimic, îți promit... și ori decât ori vei avea nevoie de ceva, să-mi spui... Dar ștergeți lacrimile... aşa, bravo... De ai ști ce bucurios sunt...“

Cât de ciudat ești, suflet omenesc, în care o vorbă bună, un gest afectuos fă-

{ cut la timp, ajunge adeseori să înăbuşe
plânsul unei dureri nedrepte ! Inconştienţi
ce suntem, blestemăm pe Dumnezeu pen-
tru mizeriile îndurate, fără să ne dăm
seama că dacă ne-a dat o viaţă chinuită
a pus în acelaş timp în noi un avânt
care—tot atât de firesc dar mai puternic
decât suferinţa—ne dă curajul de a trăi :
nădejdea...

Printre altele, „Filosoful“ își amintea de niște excursii făcute cu trăsura în imprejurimile Romei, excursii de la care nu se întorcea decât târziu, în liniștea melancolică a amurgului, pe un drum aproape întunecat, la pasul ostenit al calului.

III

Povestea „Filosofului“ era simplă dar tristă.

Născut la Roma, nu împlinise încă un an când tatăl lui, un scriitor cunoscut și bine apreciat în lumea literelor, enervat de continue neînțelegeri și temându-se poate de responsabilitatea unei datorii ce-i se părea prea grea, părăsi nevastă și copil, plecând în lumea largă.

Amintirea acestui părinte era atât de vagă încât chiar întâlnindu-l, „Filosoful“ n’ar fi putut să-l recunoască. Știa numai că era un fel de misantrop pentru care

viața se rezuma într'un singur cuvânt: munca. Mai încolo nimic.

Mama lui, rămânând credincioasă unei hotărâri luată probabil de mai înainte, evitase cu încăpăținare să vorbească despre dânsul, pe care se părea că l'a uitat.

Din prima perioadă a copilăriei sale, „Filosofului“ nu-i rămăsesese decât o imagine confusă asemănătoare cu o viziune de crepuscul.

Incepând de la patru ani însă, amintirile devineau mai netede.

Schimbând o locuință prea mult legată de trecutul dureros pentru ca să nu-l evoce, mama lui îl luase cu dânsa într'o pensiune din liniștitul cartier Ludovisi unde, între afecțiunea maternă și mulțumirea unui trai plin de „confort“, micul Roberto petrecu singurele zile într'adevăr fericite a vieței sale. În afară de frumusețea cartierului, noua locuință mai prezenta avantajul unei atmosfere de intimitate familiară, căci numărul persoanelor ce se aflau acolo fiind relativ restrâns, legăturile de prietenie se găseau astfel simțitor înlesnite.

Printre cunoștințele doamnei Castelli era o Tânără aristocrată, soția baronului Corsi, al cărei copil nu întârziă să se împrietenească cu Roberto. Figura acestui tovarăș de jocuri pe care nu trebuia să-l

mai revadă niciodată, se păstrase netedă în mintea «Filosofului» care vedea întrînsa un fel de simbol depărtat al bucuriei de altădată.

După doi ani de sedere în pensiunea Ludovisi, mijloacele de care dispusese până atunci începând a se restrânge, doamna Castelli fu nevoită să se mute.

Pe de altă parte copilul, care avea acum șase ani, trebuia dat la școală și aceasta însemna o cheltuială nouă, cu atât mai grea cu cât era inevitabilă. Iarna de asemenea se aprobia și cu iarna începutul anului școlar. Neavând, în afară de o soră și dânsa nevoiașă, rude pe care să se bizue, doamna Castelli, folosindu-se de o diplomă în litere luată pe vremuri la Universitatea din Paris, se angaja ca profesoară de franceză într'un liceu de fete. La rândul său, Roberto fu înscris ca semi-intern la o școală primară, spre a-și începe studiile.

Nevoit să se prezinte la școală la opt dimineața, viitorul «Filosof» nu se întorcea la noua sa locuință din strada Rippetta de cât seara la șase. Intrând în camera de culcare a mamei sale care slujea în acelaș timp și de odaie de lucru, Roberto găsea sărmâna femeie așezată la masă, adâncită mai întotdeauna în corecarea unor compozиii.

Știind că nu trebuia s'o deranjeze, după ce o săruta, copilul se așeza tăcut într'un colț, răsfoind la întâmplare o carte de școală. Dar liniștea odăii, întristată de tic-tacul monoton al ceasornicului atârnat de perete, în loc de-al dispune la lucru, îi umplea sufletul de o nedefinită melancolie.

Intr'o seară, întorcându-se spre fiul ei, doamna Castelli surprinse în privirea-i pierdută o expresie de dureroasă reculegere.

— La ce gândești ?

Roberto tresări și întoarse ochii spre dânsa, dar nu răspunse nimic.

— La ce gândești ? Spune-mi...—insistă doamna Castelli părăsind lucrul și apropiindu-se de copilul ei. Iți pare rău că nu stau cu tine ?... Da ?... Parcă eu n'aș dori să stăm mereu împreună... Dar trebuie să muncesc și aceasta o fac numai pentru tine, pentru ca să nu-ți lipsească nimic și să fii bucuros... Căci mama ta te iubește mult și vrea să te vadă vesel ; auzi tu ? vesel, nu aşa cum ești acumă... Lasă, Duminică ne vom duce la Pincio, acolo unde e muzică, îți aduci aminte ? și unde sunt atâția copii... Dar ridică capul, dacă vrei să-mi faci plăcere... Auzi ? ridică capul.

Roberto rămânea însă nemîscat.

Exigența acelei munci ce nu dădea mamei sale nici timpul de a sta cu dânsul, oboseala obrazului ei veșnic palid, atmosfera aceea de reculegere care accentua dureros singurătatea, începuseră a-l întrista. Cu toate că avea numai șase ani pricepea totuși că nu dânsa era de vină ci altcineva pe care nu-l văzuse niciodată, căruia n'ar fi putut să-i dea nici un nume, despre care știa însă că era crud. Și privind la profilul mamei, îngălbénit și mai mult de lumina lămpii, o inexplicabilă teamă il cuprindea.

Sărbătorile aruncau din fericire o veselie bruscă în monotonia aeestei vieți fără schimbare. Lecțiile de citit, compozitiile de corectat, grija școlii într'un cuvânt se pierdea atunci în bucuria unei libertăți scump câștigate.

Printre altele, «Filosoful» își amintea de niște excursii făcute cu trăsura în imprejurimile Romei, excursii de la care nu se întorcea de cât târziu, în liniștea melancolică a amurgului, pe un drum aproape întunecat, la pasul ostenit al călului. Și în sufletul lui de copil încă neștiutor dar sensibil, umbra «Campagn-ei romane» lăsase o impresie de poetică religiozitate, adâncă ca reculegerea clopotelor ce sunau «Ave Maria» la asfințit. Trecură trei ani... Crescând, Roberto

devenise un băiat silitor, cam palid poate, dar sănătos. Fără greutate ajunse să se clasifice cel dintâi din clasă, câștigând astfel simpatia profesorului care—ghicind poate o tristeță în ochii atenți care-l priveau—îl luase sub afectuoasă ocrotire. Silință lăudabilă dar pe deoparte zadarnică. Căci pentru elevul silitor mai presus de cât școala era mama, și mama devinea din ce în ce mai palidă, se arăta din ce în ce mai obosită. O muncă zilnică de șase ore de predare, suportată cu curaj căci îi dădea posibilitatea să-și crească copilul dacă nu aceea de a se îngriji pe dânsa, începuse a o istovi.

Intr'o seară pe când, controlat de ea, repeta lecțiile citite, Roberto observă în ochi-i obosiți o strălucire ciudată.

— Ce ai mamă, nu îi-e bine?

— Ba da—răspunse dânsa, evitând privirea copilului ajintită pe obrazu-i slab—... Dar să continuăm. Cezar deci...

Degeaba... Gândul că mama lui ar putea să fie bolnavă îndepărtașe de Roberto orice preocupare istorică. Ideile începură a-i se confunda în aşa chip încât Cesar ajunse să omoare pe Agrippina pe când Nero trecea călare Rubiconul. Si cine știe ce revoluție istorică s'ar fi întâmplat în seara aceea dacă doamna

Castelli, enervată de atâta zăpăceală, n'ar fi întrerupt brusc ascultarea.

— Mai bine să ne oprim aici, căci nu ești bun la nimic astăseară... Te voi asculta mâine dimineață înainte de a te duce la școală. Și te rog să nu mai fii zăpăcit... Nu mă privi aşa lung că nu mă înduioșezi. Ia-ți mai bine cartea și recitește lecția, că ai spus niște prostii azi de mi-a fost rușine mie să te aud...

Și închizând cartea cu sgomot, se sculă. Făcu câțiva pași apoi se opri, și întorcându-se spre Roberto care o privea mirat:

— Numai face pe supăratul acuma. Te am certat pentru binele tău. Dacă ai fi fost prost n'aș fi zis nimic. Dar înveți bine, toată lumea te laudă... Ce ar fi zis profesorul dacă te ar fi auzit? Crezi că i-ar fi părut bine? Desigur că nu... Dar ce stai acolo? Vino aici lângă mine... Așa. Mama ta te iubește mult, vezi tu, și nu-i pare bine când aude pe copilul ei spunând prostii.

In fond, sărmana femee regreta neruositatea de adineaori. Dar copii văd uneori prea multe, mai multe de cât ar trebui. Nu atât greșelile cât perspicacitatea lui o supărase. Ce nevoie era să observe că e bolnavă? Nu era deja destul de sacrificat? Și în gândul ei se ruga la

Dumnezeu pentru ca să-i redea sănătatea spre a mai avea putere de a munci.

Era în luna lui Decembrie. Cu două zile înainte o ploaie torrentială, neașteptată după o dimineață limpede deși răcoroasă, surprinsese pe doamna Castelli pe când se întorcea acasă. Delicată cum era, apa aceea căzută după căldura înăbușitoare a clasei, nu putea să-i facă decât rău. La început nu simți nimic; în timpul nopții însă se trezi cuprinsă de fiori. Crezând că va trece nu se preocupă prea mult și continuă a se duce la școală.

A treia zi însă, întorcându-se acasă, Roberto o găsi culcată. Era adevărat deci: mama lui era bolnavă... De ce atunci nu-i spusește nimic în ajun?

Fără să lase ghiozdanul, Roberto alergă spre pat și uitându-se fix în ochii ei:

— Ți-e rău tare, mamă? șopti.

— Nu dragă, mă doare puțin capul, atâta tot.

— Să mă duc să chem doctorul?

— Nu, mulțumesc, a venit deja.

— Acela cu barbă albă?

— Da, acela cu barba albă care îți place ție...

— Și ce a spus?

— A spus că nu-i nimic, că o să treacă... A întrebat de tine și i-am spus că ești

un copil bun și că mă iubești mult. Ti-a adus niște bomboane, uite colo, pe masă... Cum zici ?... Să nu mor ?... Sigur că nu ; se poate ? Să nu mai spui astfel de prostii, auzi ? Nu-i vorbă că aseară... I-am povestit doctorului, știi ?... Dacă ai fi văzut cum râdea ! O să vie Duminică să te ducă la grădină... O să vin și eu, sigur... Mâine îți voi cumpăra o mingie ca să te joci cu prietenii tăi de acolo ; și de Crăciun o să-i invităm la noi... Da, de Crăciun ; numai câteva zile ne despart... Atunci voi fi odihnătă, ne vom plimba toată ziua și vom fi fericiți...

Numai câteva zile o despărțeau... De odihnă, da ; și poate chiar de fericire, dar nu pe pământul acesta.

Munca istovitoare a școlii, grija copilului, mâhnirea de a-l ști mereu singur, într'un mediu străin, departe de dânsa, slabiseră organismul ei delicat căruia o energie incăpăținată îi dăduse până atunci o rezistență fictivă.

Muri după o săptămână, cu două zile înainte de Crăciun, lăsând copilul pe seama unei surori mai în vîrstă care îi făgăduise să-l crească.

In casa mătușii, lipsit cum era acum de căldura dragostei materne, Roberto petrecu cele mai chinuitoare zile din copilaria sa. Amintirea mamei, pierdută de

curând și în chip atât de brusc, îl urmărea neîncetat, constantă ca o idee fixă și prea proaspătă încă pentru a-i putea aduce mângâere.

Totuși, mătușa care se ocupa de dânsul era o femeie bună; cam nervoasă poate și uneori chiar ciudată; dar ce să-i faci? „Patru copii de crescut, o întreagă casă de îngrijit, o prăvălie modestă de condus, atât de modestă încât abia îi aducea strictul necesar... De aceea mereu pe drumuri, împreună cu bărbatul, un om de treabă și el, cu toate că veșnic amărât... Mai ales acumă că familia se împovărase cu un membru mai mult. Dacă ar fi fost bogăți, cu placere; dar aşa, era greu... O făceau mai mult din datorie căci oricum, nu poți să lași un copil care ţi-e rudă pe stradă...“

Era greu... Adevărat. Așa de greu, încât nu trecu o lună și Roberto pricepu că n'ar fi putut să mai stea la mătușa multă vreme. Nu-i se făcuse nici o aluzie; dar privirile îndreptate uneori asupra lui, unele cuvinte surprinse pe ici pe colo și urmate de o tacere semnificativă, îi dădură a înțelege că pe vremurile astăzi grele un copil de zece ani reprezintă o cheltuială însemnată.

Taxa internatelor fiind prea ridicată, Roberto isprăvi școala primară tot ca

semi-intern. O dată cu mama însă îi se dusese în mare parte și puterea de muncă. De unde înainte profesorul găsea într'însul un elev atent și doritor de învățatură, acum lecțiile, chiar acelea de istorie, care odinioară îi plăceau atât de mult, îl lăsau nepăsător. Voința care îl însuflețise până atunci dispăruse; iar locul de frunte pe care timp de trei ani îl ocupase cu succes, fusese luat de un altul. Cu toate acestea condițiile în care isprăvi școala primară fură relativ bune.

Trei luni de odihnă îl așteptau acuma și deja se gândeau cum să le întrebuințeze, când într'o zi mătușa se apropiu de el și luându-l la eparțe îi spuse:

— Dragă Roberto, știi dacă te iubesc și cât bărbatul meu ține la tine. Ești un copil bun, care nu ne-ai supărat niciodată și te ținem cu placere la noi. Însă, ai putut să vezi foarte bine, nu suntem bogăți. Avem e drept prăvălioara aceea, dar vai de capul ei; dacă vin zece clienți pe zi e încă mult... M'ași apuca de altceva dacă aş avea perspective mai bune. Dar nu văd nimic de făcut. Bărbatul meu îmi spunea alătări că o să caute un serviciu undeva; nu-i însă sigur să găsească, și chiar de ar reuși, funcționarii câștigă atât de puțin încât ar fi o nimica toată... Tu ai fost întotdeauna un băiat silitor; biata Eliza, mama

ta, îmi spunea mereu că erai cel dintâi din clasă și că toți profesorii te iubeau... Era aşa de mândră, să fii văzut... Dar trec înainte căci văd că te încristezi... Uite ce vroiam să-ți spun: am auzit că se oferă locuri gratuite în liceele de stat... Trebuie însă să treci un concurs; nu știu bine de ce e vorba, dar nu-i nimic, mă voi informa. Ai isprăvit școala primară, la toamnă vei intra în clasa întâia de liceu... Există, cum ți-am spus, locuri gratuite. Ar fi bine să câștigi unul... Pentru asta trebuie să înveți... Ai trei luni înaintea ta, mai mult decât îți trebuie, tie care ești atât de intelligent... Ne mai ușurezi pe noi care ne luptăm cu atâtea greutăți... Dealtfel am auzit că nu-i greu. Vei fi intern, rămânând ca vacanțele să le petreci aici... Chiar acum câteva zile am trecut înaintea internatului: e un palat foarte frumos... Vei fi bine acolo, ai să vezi.

Un palat frumos? Se poate... Roberto nu zicea că nu. Că s'o fi stând bine însă, aceasta n'o credea. De un lucru în orice caz era convins, anume că atunci când n'ai părinți trebuie să te mulțumești cu ceea ce îți se dă. Se puse deci pe muncă și la concursul de toamnă reuși al cincizecii din șaizeci de candidați.

Internatul din Roma neavând decât pa-

tru locuri de clasa întâia disponibile, lui Castelli i-se rezervă unul la Neapoli. Cei lalți cari reușiseră împreună cu dânsul, vre-o treizeci cu totul, fură împrăștiați în câteva orașe din Nord.

Luându-și toate lucrurile, Roberto plecă deci la Napoli, întovărășit de o persoană de incredere. Când sosi, întunericul coborâse și ploua. Gara era plină de lume și de sgomot. Pe peronul noroios, în dreptul restaurantului luminat, hîmalii treceau grăbiți ducând bagajele călătorilor.

După ce-l urcă într'o trăsură, domnul care-l întovărășea având afaceri grabnice de aranjat, îl salută și plecă. Și când, singur în trăsura îngustă, sub coșul ridicat biciuit de ploae, Roberto se văzu înconjurat de multimea indiferentă, în sgomotul atâtotor străzi necunoscute, o descurajare nemărginită, o chinuitoare conștiință a micimei sale îl cuprinseră. Ce se va face în orașul acela necunoscut, singur și fără sprijin? Mătușa nu-l va uita oare?... Se va mai îngriji de dânsul acum când era departe? Ii va scrie cel puțin? Sau... Dar nu, era imposibil: nu era oare nepotul ei? Nu-i spusesese să n'aibă nici o teamă că se va gândi la dânsul și că-l va îngriji ca pe un fiu?... I-ar fi spus astfel de lucruri dacă nu

I-ar fi iubit? Sigur că nu... Atunci?... Și în sprijinul acestei convingeri, Roberto chema amintirea scenelor în care dragosteia mătușii îi apărea cu mai multă intensitate; zâmbetele afectuoase, sfaturile blânde, cuvintele bune întovărășite de mângâeri...

Intr'o jumătate de ceas ajunse la liceu. Severitatea coridoarelor vaste, în care becurile însirate aruncau o lumină somnoroasă, goliciunea zidurilor reci, reculegereea sălilor de studiu, liniștea adâncă întristată și mai mult de monotonia ploii, îi făcuse o impresie dureroasă. Cunoștea atmosfera școlilor, și îi amintea bine tristețea; totuși, niciodată ca în seara aceea nu-i se păru mai apăsătoare. Iar când—precedat de un servitor—intră în repetitorul de-a întâia, curiositatea cu care îl măsurară viitorii săi colegi îl lovi ca o jignire.

Cu timpul însă se obișnui. Încetul cu încetul liceul îi se păru mai puțin sever, atmosfera mai puțin apăsătoare, colegii mai prietenoși și mai buni. Câțiva dintre ei erau chiar drăguți, veseli și plini de atenții. În mijlocul lor Roberto uită încetul cu încetul singurătatea în care se afla și împreună cu liniștea îi reveni și curajul.

O scrisoare a mătușii, plină de sfaturi

înțelepte și de reflecții triste asupra greutăților vieții îl înștiință că, rugată de dânsa, o fostă prietenă a mamei sale, ducesa Rinaldi, acceptase să-i fie corespondentă. Cu toate că nu cunoștea pe ducesa, Roberto fu mulțumit de acest sprijin neasteptat și desigur puternic.

Intr'adevăr, când de Crăciun se duse la dânsa, mărimea palatului, gravitatea valeștilor, luxul odăilor care trădau la fiecare pas un gust rafinat îl umplură de o naivă bucurie.

Ducesa aceasta era o femeie cumsecă de care vorbea încet și zâmbea întotdeauna cu blândeță. Deși trecuse de vârsta tinereții, era încă socotită în societatea înaltă drept o frumusețe, cam matură poate, totuși incontestabilă.

Bărbatul ei, un proprietar multimiliionar, era deasemenea un om foarte distins, intelligent și plăcut.

Locul de frunte pe care ducele îl ocupa în rândurile aristocrației napoletane dădu lui Roberto Castelli prilejul de a cunoaște nobilimea. Prea mic pentru a o putea studia își dădu totuși seama de fățărnicia pe care se sprijină relațiile mondenе.

După doi ani însă, silit de împrejurări, ducele fu nevoit să se mute.

Rămas din nou singur, în această tre-

cere bruscă de la viața luxoasă la părăsire, Roberto simți în toată adâncimea lui golul care-l încadra. Pe de altă parte indiferența mătușii începuse să-i aducă lipsuri din ce în ce mai numeroase. Uniforma se uzase, încălțăminte, alcătuită acum dintr-o singură pereche de ghete, devenise insuficientă, rufelete se împuținaseră. Paltonul iarăși nu mai era de purtat. Printr-o scrisoare lungă în care o întreiață despre toate aceste nevoi, Roberto rugă pe mătușă-sa să trimeată banii necesari la acoperirea acestor lipsuri.

Dar zilele treceau fără ca mătușa să dea semne de viață. După o lună însfărtăsit sosi răspunsul.

„De mult promise scrisoarea lui Roberto, dar era aşa de ocupată... Atâtia copii pe cap, atâtea griji... Şi culmea culmelor, cu două săptămâni înainte bărbatul i se îmbolnăvise, lăsând toată munca pe seama ei. Dânsa era bine, slavă Domnului, și se gândeau mereu la micul ei Roberto pe care-l iubea ca pe un copil; da, ca pe un copil... Apropo, era vorba de niște haine, de ceva parale de trimes... Avea dreptate sărmanul; dar să mai aștepte puțin... Comerțul îi mergea prost și boala bărbatului înghițise multe economii... Puțină răbdare și totul se va aranja. Fusese întotdeauna un băiat bun și

înțelegător ; biata Eliza, mama lui, o spunea mereu și era atât de mândră... Păcat că murise, căci s'ar fi bucurat de progresele lui. Scria atât de bine, avea o caligrafie atât de îngrijită... Profesorii și prietenii trebuia să-l iubească și poate, mai știi ? cu timpul chiar să-l ajute... Să aibă curaj deci căci situația îi se va îmbunătăți și atunci...“

Să-i se îmbunătățească situația ?... Nădăjduia el... Numai că „biata Eliza, mama lui,“ dispăruse de mult de pe suprafața pământului ; și când n'ai mamă toate rudele și toți prietenii din lume, puși la un loc, n'ar fi în stare să-i înlocuiască mânăgăerea...

Scrisoarea mătușii fu o lovitură crudă pentru Roberto. Totuși tăcu. Iși drese cum putu mai bine uniforma, o periă, o scutură, o curăți, și continuă s'o poarte dacă nu cu acelaș curaj în orice caz cu aceiași demnitate ca mai înainte. Paltonul însă nu mai mergea. Iarna sosise și croitorul începea să-și facă apariția prin săli, luând măsurile pentru uniformele noi.

Intr'o zi Roberto se apropi de dânsul.

— Aș dori să-mi fac un palton, d-le croitor.

Croitorul luă metrul dar se opri imediat și privindu-și clientul cu atenție :
— Nu ești d-ta domnul Castelli ?

— Da.
— Ce număr?
— 54.
— Regret, dar nu pot să-ți iau măsura. Am primit ordin să nu lucrez nimic pentru numărul 54.

In aceiași seară un servitor intră în repetitorul de a treia chemând pe elevul Castelli la d-l director.

Directorul, care era adâncit în citirea unei cărți, la întrarea lui Roberto ridică capul și îi făcu semn să se apropie.

— Uite ce este, d-le Castelli... Acum un ceas a venit croitorul la mine și m'a rugat să te înștiințez că-i datorești ceva pentru o haină făcută anul trecut și care a rămas până acum neplătită. Vre-o sută de lire dacă nu mă însel... Nu ţi-a spus nimic până acum căci credea că va fi achitat, însă mătuşa aceea a d-tale se face că nu știe nimic... Fă bine și scrie-i să trimeată omului ceeace îi datorește. I-am mai scris și eu de două ori dar văd că nu răspunde... Calitatea d-tale de burzier îți asigură locuință și masă nu însă îmbrăcăminte. Croitorul îmi mai spunea că doreai să-ți faci un palton. Îmi pare rău, dar trebuie să-ți spun că până ce nu vei plăti datoriile, nu ţi se va lucra nimic. Mai sunt și niște cărți de școală, dacă îmi aduc aminte bine... Încă o socotea-

lă de aranjat. În sfârșit, fă cum îi-am spus: scrie mătușii d-tale să trimeată cât mai curând ceeace datorește altfel vei suferi consecințele. Ai înțeles?... Acum du-te...

Roberto scrisе mătușii; așteptă o săptămână, scrisе din nou, dar lunile trecură fără ca dânsa să răspundă. Începu atunci mizeria; persecuția privirilor disprețuitoare și ironice, descurajarea definitivă, fără lumină de nădejde.

Pedagogul—un Tânăr răutăcios și mărginit care, ca toți lașii, era respectuos până la umilință cu cei puternici iar arrogant cu cei slabî, îi vorbea acum cu asprime, dându-i astfel a înțelege că pe lumea aceasta nimic nu se dă gratis, nici măcar bunăvoița. Tovarășii însăși începuseră a se depărta de dânsul. Căci ce ar fi putut să le spună colegul acela devenit deodată atât de trist, atât de taciturn? Fiecare dintre ei găsea ceva de povestit, un joc de făcut, o glumă... Dar el? Ce ar fi putut să le povestească el, dacă nu lucruri triste? Ori, aceasta nu le trebuia: viața de internat nu era prin ea însăși destul de neplăcută?

Roberto primi noua stare de lucruri cu resemnare. Nu se väită, nu împărtăși nimănuι durerea atâtior umilință nemeritate; ci se închise din ce în ce mai mult în

el însuși. Nu-i că nu dorea să aibă prietenii, dimpotrivă ; dar simțea că numai suferința poate pricepe suferința. Ori, colegii săi erau fericiți : aveau o mamă, o familie, o casă, și ignorându-i lipsa n'ar fi putut nici odată să-i înțeleagă tristețea.

La școală, elevul Castelli nu mai era socotit de cât printre cei mediocri. Descurajarea adusă de atâtea lipsuri cărora se adăogase în ultimul timp și aceia a cărților de învățat, îi spulberaseră definitiv ori ce voință de muncă. Profesorii, văzând că orice observație era zadarnică, isprăviseră prin a-l trata cu nepasare. Ce nădejde să mai pue într'un elev mereu distrat, neglijent, care nu aducea cu dânsul nici cărțile necesare, și tăcut până la mizantropie ? Intr'o zi, profesorul de istorie, întrerupând deodată explicația, se întoarse spre Roberto care privea gânditor înaintea lui și-l întrebă ironic :

— Ai putea să-mi repeți ce am spus până acumă, d-le filosof ?

Roberto tresări, se făcu roșu, deschise gura pentru ca să vorbească și bâlbâi câteva cuvinte de neînțeles.

Clasa isbucni în râs ; iar cuvântul «filosof» avu un succes atât de mare încât a doua zi toți colegii lui Roberto îl întrebuițau.

Totuși, nu erau zilele de școală cele mai triste. Ceeace îl chinuia mai mult pe «Filosoful» erau sărbătorile. Activitatea școlară, sgomotul recreațiilor, pulsăția atâtitor vieți care-l înconjurau slăbeau întrucâtva conștiința singurătății sale. Vacanțele dimpotrivă însemnau pustietate, tacere. Intr'o singură zi, în câteva ceasuri numai, liceul se golea; coridoarele devineau tăcute, sălile părăsite se întunecau. Și cu cât liniștea devinea mai adâncă, cu atât descurajarea «Filosofului» sporea. Impins de o dorință egoistă, ar fi vrut să-i rețină pe toți, acei colegi nepăsători care plecând uitau uneori chiar să-l salute... Ar fi vrut să-i rețină, să-i roage să nu-l lase singur, să le explice, indiferent de simpatia ce i-o arătau, chinul despărțitorilor... Ei nu cunoșteau groaza singurătății, și nu bănuiau că acest sentiment, pătruns într'un suflet de copil, poate otrăvi toate energiile, împinge la disperare... Ei nu bănuiau, nu, tristeța vegherilor târzii când, cu capul afundat în perne, în ironia clopotelor ce sună a sărbătoare, simți dorul schimbându-se în tortură iar sbuciumu' în revoltă... Ah, de ar fi putut să le povestească sentimentele de care se simțise cuprins cu câteva luni mai înainte, într'o noapte de Aprilie, ve-

selă pentru toți, dar pentru dânsul chiu-nitoare ; de ar fi putut să le descrie cruzimea ce o poate atinge, în desnădejdea prezentului, amintirea zilelor senine ; de ar fi știut dânsii că într'o singură clipă, în reculegerea unei simple odăi intunecate, poți simți în toată adâncimea ei întreaga suferință omenească ; de ar fi știut dânsii toate acestea, desigur că l'ar iubi, că l'ar stima, și că privirile lor, până atunci nepăsătoare și distruse, oprindu-se pe obrazu-i slab, s'ar îndulci de mângâerea unui surâs...

Dar ei nu puteau bănui nimic, căci pentru aceasta ar fi trebuit mai întâi de toate să cunoască mizeria și să fie lipsiți ca și dânsul de singurul sprijin care, trecând peste ori ce amărăciune, poate învinge toate desnădejdile : m'îngâarea dragostei de mamă...

三

IV

Din ziua în care «Filosoful» îmi făcu mărturisirea trecutului său dureros devinirăm tovarăși nedespărțiți.

Vecini cum eram de bancă, această apropiere nu putea de cât să folosească prieteniei noastre, care devinea din zi în zi mai strânsă. Lectiile de școală, pe care acum le învățam împreună, lămurindu-ne reciproc, îmi dădură prilejul de a descoperi într'însul calități intelectuale nebănuite. Mai tare de cât el în ce privea limbile latina și franceza, îi eram totuși inferior atunci când era vorba de compoziții literare, materie în care era de o

tărie incontestabilă. În con vorbirile mele cu prietenii auzisem în treacăt despre acest talent al lui pe care însă nu-l putu sem aprecia căci—lucru ciudat—din toate compozițiile pe care ni le dăduse profesorul de literatură, de patru luni de când eram în liceu, nici una nu purtase iscălitura «Filosofului». De aceea profesorul de italiana zâmbea mereu la insistența elevilor care căutau să'l convingă despre acest talent.

— Bine, bine, spuse odată, profitând de o absență a «Filosofului»—nu vreau să cred că minți... La urma urmei poate să fie adevarat. Dar de ce atunci, din câte compoziții v'am dat să-mi scrieți, nu mi-a prezentat nici una? Imi spuneți că anul trecut a isprăvit clasa cu nota cea mai mare la literatură; anul trecut însă eu nu eram aici și nici nu-l cunosc pe predecesorul meu pentru ca să-l întreb. Ce vreți? eu nu pot crede de cât ceea ce văd, ori, până acum, n'am văzut nimic.

— De ce nu mai fac nici o compoziție?—îmi răspunse «Filosoful» într'o zi când îl întrebam despre motivul acestei indolențe.—Dacă ai fi cunoscut pe profesorul pe care l-am avut anul trecut, ai pricpepe imediat. Era un om atât de bun, atât de înțelegător... Vorbea cu atâta

blândeță... Te uiți la mine mirat, te întrebi desigur ce importanță pot avea toate acestea... totuși au rostul lor.

Ascultă. Acum doi ani, eram atunci în clasa doua, am primit cu toții vestea că o să ne vie un nou profesor de literatură în locul aceluia care ne predase până atunci. Fără să-l iubim aşa de mult pe acesta din urmă, ne părea totuși rău că pleca, căci era vesel și ne făcea să râdem. Era atât de nostim... Când cineva nu știa lecția îl bătea cu pălăria în cap, o pălărie veche pe care o purta anume pentru școală. Noi râdeam și el ne punea la toți câte un 1 pentru ca altă dată să fim serioși; notă pe care o ștergea a doua zi, bineînțeles, cu toate că după cinci minute ne o punea iarăși... Era foarte amuzant, înfine. Avea o bărbită neagră, glumea cu toată lumea și spunea mereu «ih!», dar tare... O exclamație de-a lui când cineva făcea câte o greșală. La început spunea «ih!» și la urmă îți dădea cu pălăria în cap... În fond, era un om de treabă, întotdeauna bine îmbrăcat și avea un ceas de aur la care se uită mereu. De multe ori se întâmpla să lipsească; pe deoparte eram bucuroși, dar pedealtă parte ne părea rău. Regretam deci că nu-l vom mai avea; cu atât mai mult cu cât nu știam nimic despre cel

nou. Auziserăm numai că trebuia să vie de la Torino. Prima dată când l-am văzut, am încremenit cu toții. Era un om înalt, cam gras, blond, și cu niște ochi albaștri care priveau fix pe toată lumea. Se interesă despre ceeace făcusem în anul precedent, ne întrebă dacă făcuserăm compoziții, și câte, și ce fel de compoziții erau. Unul dintre noi îi vorbi despre o lucrare, ultima din patru câte făcuserăm într'un an, și care purta ca titlu : «Gheorghe vrând să fure niște pere cade de pe pom și se lovește». D-l Villani, ~~așa îl~~ chema pe noul profesor, dădu din cap, și ne dictă zece titluri de compoziții, pentru ca fiecare să poată alege acela care îi plăcea mai mult. Noi ne făcurăm mici și ne uitarăm unul la altul înspăimântați.

In sfârșit, ce să-ți spun ? primele zile o duserăm greu. Mai târziu însă, cunoscându-l mai bine, începurăm cu toții a-l iubi. Era omul cel mai bun pe care-l întâlnisem vreodată. Nu semăna de loc cu celălalt ; n'avea bărbiță, nu spunea «ih !» și nici nu bătea cu pălăria. Nu râdea niciodată, zâmbea mereu însă și vorbea întotdeauna cu blândeță. In fond era trist, și îmi făcea impresia unui om care a suferit... Trebuia să aibă multe cărți căci în fiecare zi venea cu câte una și ne ctea dintr'însa pasagii aşa de fru-

moase încât rămâneam adesea pe gânduri. De două ori pe săptămână ne dădea să facem o compoziție, având grijă înainte să ne explice ce trebuia să scriim și în ce fel. Și la fiecare lucrare corectată ne dădea lămuriri, sfaturi, ne încuraja. Ne spunea că natura e lucrul cel mai frumos ce există, că floarea cea mai mică are însemnatatea ei; că trebuie respectată, iubită... Intr'o zi veni cu o carte intitulată «Storia d'un uccellino» povestea unei rândunele care e prinsă și încisă într'o cușcă unde moare fiindcă nu mai are mamă.

Aceasta ca să ne arate că și animalele au suflet, deoarece suferă ca oamenii... Și fiecare zi ne explică câte un lucru nou, fiecare zi găsea ceva de povestit... Și îl ascultam cu toții cu atâta plăcere încât după o lună nu mai eram de recunoscut. În ce mă privește, simțeam că ceva se schimbase în mine; mi se părea că sunt mai bun, rămâneam mereu gânditor, și uneori îmi venea chiar să plâng; aşa, fără nici un motiv... Nu-i aşa că e ciudat? Cu cât pricepi mai multe lucruri, cu atât devii mai trist. Nu pot să spun că sufeream, dar aveam clipe de melancolie, spre amurg mai ales și când ploua. Îmi plăcea mult ploaia atunci, acumă îmi face rău. E drept însă că situația

mea era mai bună căci corespondentul nu plecase încă și eram prieten cu toți. Imi plăcea mult ploaia și în compozițiile mele curgea mereu apă de aceea erau triste. Dar profesorului îi plăceau; zicea că erau scrise bine. Într-o zi mă întrebă ce notă aveam la celălalt și când îi spusei că deabia patru se miră. Intr'adevăr, d-l De Caro, acela cu bărbita, mă considera foarte slab la compoziție și avea poate dreptate. Dar d-l Villani mă schimbase cu totul. Dădea niște comozitii aşa de frumoase încât ți-era mai mare dragul să lucrezi. Una mai ales îmi plăcuse mult; era intitulată «Lumini în întuneric». Eu îi făcui o descriere a orașului noaptea; o descriere la care lucrasem mult și care mi se părea chiar drăguță. Nu m'aș fi crezut niciodată în stare de aşa ceva. O recitisem de atâtea ori încât o știam pe de rost.

~~H~~ Eram foarte bucuros în fine. Si aveam dreptate căci după două zile domnul Villani, intrând în clasă, se uită la mine, mă chemă lângă dânsul și mă lăudă. Imi spuse că aveam talent, că compoziția mea era cea mai frumoasă din toate, și mă sfătuie să mă ocup serios. Eu nu mai puteam de bucurie... De atunci începui să scriu mereu, aşa, pentru mine; dar cu atâta entuziasm încât în curând devenii cel

tare din toți. Astfel umplui un caet întreg pe care aveam de gând să-l fac cadou d-lui Villani, la sfârșitul anului. Ceea ce am și făcut, de altfel. Era aşa de bucurios, aşa de mișcat, încât îmi strânse mâna de vre-o trei ori. Dar asta nu fu nimic în comparație cu ceace trebuia să fie anul următor. Căci îl avurăm și în clasa a treia. Noi credeam chiar că o să ne fie profesor până la sfârșit; și poate că ar fi fost aşa dacă chestiuni familiare nu l-ar fi silit să plece. Cu o lună înainte ne înștiințase despre aceasta și îi părea atât de rău... Îar ultima zi de școală, în loc de a ne face lecție, ne vorbi un ceas întreg, dându-ne fel de fel de sfaturi, spunând cum trebuie să ne purtăm în viață...

Prințe altele, ne rugă să iubim limba italiană, cea mai frumoasă, cea mai armonioasă dintre toate limbile... Ne sfătuim să fim buni, să avem milă de cei săraci, de cei care suferă, căci durerea omenească e mare... Să iubim deasemenea natura, florile, animalele căci și ele se bucură și suferă ca oamenii...

La urmă se uită la mine și mă sfătuim să nu părăsesc literatura, să citesc mereu, căci o carte bună face cât zece prieteni. Eu răspundeam mereu: da; dar eram aşa de mișcat încât nu puteam vorbi;

dădeam numai din cap, atât... Iar când mă sculai pentru a citi discursul pregătit, sughițurile mă înăbușiră. Dl. Villani își trecu mâna la ochi, zâmbi puțin; mă chemă apoi lângă dânsul și luându-mi discursul, mă sărută pe frunte dând a înțelege că prin mine îmbrățișa toată clasa. Pe urmă se duse și de atunci nu l-am mai văzut. Plecarea lui a fost o mare durere pentru mine... După aceasta au venit lipsurile și descurajarea mi-a luat toate energiile. Iar profesorul de literatură care a venit după dânsul și pe care îl cunoști și tu e atât de deosebit de dl. Villani încât îmi aduce aminte de acela pe care l-am avut în clasa întâia. Numai că nu e aşa de vesel. Încolo compozițiile se aseamănă. Prima dată când am încercat să-i fac o lucrare, n'am știut ce să scriu: subiectul era aşa de departe de ceeace simțeam... Am renunțat, deci; de altfel, nu mai scriu nici pentru mine; sunt prea descurajat... Adică nu; eram, căci acum te am pe tine. Da, ai dreptate; voi începe să lucrez iarăși și vom munci împreună... Acum sunt mai mulțumit".

Intr'adevăr, fără să fi devenit vesel, „Filosoful” se schimbase întrucâtva. Vorbea mai des, ochii erau mai sclipitori,

gesturile mai hotărâte, iar în glasul odinoară șters și par că obosit vibra un început de energie.

Prietenia mea neașteptată, ușurându-i sufletul chinuit de o prea lungă tacere, îi făcuse mult bine. Ca și orele de studiu, recreațiile le petrecam împreună, plimbându-ne prin sală și discutând despre fel de fel de lucruri. El însă era acela care vorbea mai des; eu deobicei îl ascultam căci, deși eram de aceiași vîrstă, amintirile și reflecțiile sale erau mai bogate și mai interesante. Literatura, cum am spus și mai înainte, îl atrăgea mult; și în pupitru său avea câteva cărți de autori cu renume pe care, lipsit cum era de mijloace pentru a cumpăra altele noi, le recitise de nenumărate rânduri. De altfel, le promise mai toate cadou. Pe lângă «Piccolo mondo antico» de Fogazzaro, mai avea două cărți de Barrili, „Ettore Fieramosca“ de d’Azeglio, un minunat volum de nuvele de Fucini, autobiografia lui Dupré, plus renomata operă a lui De Amicis intitulată „Cuore“. Volumul acesta se deosebea de celelalte prin ediția luxoasă și desenurile artistice ce înveselau fiecare pagină. Era legat în pânză roșie, cu titlul săpat în litere de aur și de o mărime neobișnuită. Un cadou al mamei sale pe care îl păstra cu sfîrșenie.

Când nu eram încă prieten cu dânsul,
îl văzusem adesea adâncit în citirea aces-
tui volum, și de mai multe ori zâmbisem
la gândul că trebuia să-l cunoască pe de
rost. Intr'adevăr îi plăcea mult.

— E o carte tristă, vezi tu—îmi spuse
el odată. Cu toate acestea îmi face așa
de bine să o citesc încât nu trece zi fără
să n'o deschid. Dăruindu-mi-o mama mi-a
spus că e foarte mișcătoare. Atunci a-
veam opt ani și nu pricepeam bine cum
o carte poate să te miște. Acum însă nu
pot s'o citesc fără să nu plâng. Poate că
fiindcă îmi aduce aminte de mama; dar
chiar în afară de aceasta, mă înduiosează,
Povestirile acelea lunare sunt scrise atât
de bine; aceea intitulată „Sangue romag-
nolo“, de pildă; și sfârșitul, mai ales, un-
de copilul rănit cere ertare bușnichii pe
care a salvat-o... Nu pot să le citesc fără să
nu îmi aduc aminte de ceea ce ne spunea
dl. Villani: că o carte reprezintă o operă
de artă întrucât ea te mișcă. Si mă gân-
desc adesea la autorul ei care trebuie să
fie un om foarte bun. Nu poți scrie așa
ceva dacă n'ai suflet. Si trebuie să iu-
bească copiii; îi descrie cu atâta adevăr,
vorbește despre dânsii cu atâta simpatie
și arată atâta milă pentru cei săraci...

In clipa aceea un servitor intră în sală

chemând pe «Filosoful» din partea d-lui director.

Ce-i spuse directorul, Filosoful nu voi să-mi mărturisească. Nimic bun în ori ce caz, căci la întoarcerea sa în repetitor entuziasmul de adineauri dispăruse și fața îi era întunecată. La întrebările mele repetate sfârși prin a răspunde că directorul dorise să cunoască adresa mătușii sale, pe care o uitase, pentru a-i comunica notele trimestriale ; iar mediile fiind slabe...

Dar zâmbetul cu care încercă să mă asigure era prea silit pentru ca să nu pricep că mințea. Il lăsai în pace deci, cu toată curiozitatea pe care încăpăținarea lui mi-o trezise. Si în fond aveam chiar ciudă pe dânsul. De ce să tacă ? Nu-i arătasem oare destulă dragoste, nu-i dădusem destule dovezi de simpatie ? Nu mai faptul că din cauza lui mă depărtasem de ceilalți colegi, nu era un semn destul de convingător de prietenie ? Atunci, de ce să-mi ascundă ceva ? Nu știa dânsul că dacă doream să-mi mărturisească tot era pentru a-i putea veni în ajutor ? Sau nu îi inspirasem destulă incredere... Dar ce vroia să fac mai mult ?

Eram foarte revoltat. În ziua aceea fui rece cu dânsul ; lucru care nu mă împiedică totuși să-l privesc din când în când

cu coada ochiului spre a vedea ce face.

Era foarte grav și în privirea-i pierdută mocnea iarăși tristețea de odinioară. De mai multe ori îl surprinsei pe când se uita la mine cu sfială și având aerul de a mă ruga. Dar voiam să mă arăt tare. Îi evitam privirile pentru a-i da a înțelege că cu mine nu se glumea. Luai un aer chiar fioros, după cât îmi aduc aminte, nădăjduind că prin aceasta îl voi hotărî să-mi vorbească. Spre seară, într'adevăr, avui iluzia că severitatea mea nu fu-sese zadarnică. În recreație «Filosoful» se apropie de mine ușor și mă întrebă cu blândeță dacă tot mai eram supărat pe dânsul.

— Supărat pe tine? — începui eu cu o silită nepăsare. Impins de o mândrie stupidă, aş fi dorit să-i dau o lecție; dar ochii care mă priveau arătau atâtă bunătate, cuvintele adresate-mi atâtă tristeță, încât curajul mă părăsi.

— Ei bine, da, sunt supărat pe tine tine fiindcă nu vrei să-mi spui nimic și fiindcă n'ai încredere în mine.

— N'am încredere în tine? — exclamă Filosoful cu o mâhnire care mă făcu să regret cuvintele rostite. N'am încredere în tine, zici? Ah, de ai ști... Ei bine, îți voi povesti... uite ce este...

Dar se opri brusc; mâna cu care mă a-

pucase de braț se deschise și coborî deodată într'un gest de descurajare.

— Nu, nu pot acum, mai târziu... și se îndepărta cu capul plecat, fără a mă privi...

Lucru ciudat, gestul acesta prin care hotărârea lui de a tăcea se arăta și mai încăpătinată, în loc de a mă întărâta, îmi spulberă dimpotrivă toată ciuda. Ceva mai puternic de cât voința sa îl împiedica pe «Filosoful» să-mi mărturisească cele petrecute. Dar ce putea să fie? O clipă, îmi trecu prin minte gândul absurd de a mă duce la director pentru a mă informa, dar îl gonii imediat. Să-l întreb din nou pe «Filosoful» și printr'o insistență blândă să-l hotărăsc să-mi deschidă sufletul? Nici asta nu mergea. Infățișarea lui de mai înainte mă convinse că ar fi fost zadarnic. Ce era de făcut?

O reculegere lungă mă sfătuia. Singurul lucru cuminte era să tac și să aștept. Poate că mai târziu «Filosoful» se va hotărî, cum de altfel îmi făgăduise el însuși.

Dar vremea trecea și Filosoful nu se arăta de loc dispus să vorbească. Dimpotrivă, devinea din ce în ce mai încis; din ce în ce mai slab căci, lucru nou, ajunsese aproape prin a nu mai mâncă. Dacă gusta ceva din fie care mâncare

era mult. La aceasta, spun drept, nu m'as fi așteptat. Nici înainte nu mă speriașe prin pofta lui, dar cel puțin se hrănea; pe când acumă... Bolnav nu credeam să fie, de oarece în cazul acesta s'ar fi dus la infirmerie, liniștea căreia nu putea decât să-i ușureze meditațiile.

Timp de câteva zile crezui că poate răceala intervenită în raporturile noastre din pricina tăcerei sale, era cauza a celei stări sufletești. Totuși, nu eram eu vinovat. La urma urmei, chiar fără să renunțe la hotărârea luată, ar fi putut să stea cu mine ca odinioară. M'as fi purtat cu dânsul ca mai înainte, fără să-i cer nimic în schimb; dar de un timp înceoace începuse a se departa și de mine.

In sfârșit, într'o dimineață, pe la începutul lui Februarie, «Filosoful» mă luă la oparte și cu un glas cât se putea mai afectuos mă rugă să-l ert că se purtase așa, că în fond nu era vina lui, că dacă tăcuse fusese pentru că se găsea constrâns și rugându-mă la urmă din tot sufletul să nu fiu supărat pe dânsul care mă iubea ca pe un frate.

Mirat și bucuros în acelaș timp, îi răspunsei prin cuvinte tot atât de afectuoase, asigurându-l de prietenia mea care nu slăbise câtuși de puțin, sfătuindu-l totuși

să nu se mai lase împins de porniri aşa de ciudate.

— Sper că te-ai convins — sfârșii apoi — că nu era bine ceace făceai. Dar acum s'a isprăvit și diseară vom citi împreună cum făceam de obicei... îți aduci aminte?

La aceste din urmă cuvinte „Filosoful“ avu un zâmbet ciudat. Ce o mai fi și asta? mă gândii... Dar nu trebuia să mai treacă mult pentru ca să pricep.

In dupăamiaza aceleasi zile, așezându-mă la pupitrul meu după o recreație de o jumătate de ceas, petrecută cu colegii în absență Filosofului care imi spusese că se duce în dormitor, observai că, deși trecuseră douăzeci de minute de când eșise din sală, „Filosoful“ nu se întorșese încă. Neliștit, întrebai pe colegul al căruia pupitru era mai apropiat dar nici el nu știa nimic. Ceilalți deasemenea. Pedagogul, care în timpul acesta văzuse și dânsul pupitru gol, începu ca și mine să se intereseze. Nefiind nimeni ca să-l lămu-rească, se sculă și se duse în dormitor, dar dormitorul era pustiu. Ingrijorat, chemă pe un servitor, însărcinându-l să se intereseze la d-l director dacă nu cumva fusese chemat de dânsul. Dar servitorul se întoarse educând un răspuns negativ.

Nedumerirea era mare. Pedagogul, foarte nervos, se plimba de la un capăt

la celălalt al sălii, cuprins de echipa consecințelor. Imprejur, exclamațiile și întrebările începeau să se încrucișeze. Unde o fi oare „Filosoful“? În mijlocul nostru nu se afla; directorul iarăși nu știa nimic, iar prin coridoare nu-l întâlnise nimeni.

Însfărșit, după un sfert de ceas, primirăm veste că „Filosoful“ fugise. Grădinarul îl zărise pe când încăleca zidul nu prea înalt al curții; prea târziu însă pentru a-l putea opri. Directorul, înștiințat cel dintâi, telefonase la comisariatul apropiat, dând lămuririle necesare pentru a-l putea prinde. Dar dacă Vomero e mic, Napoli în schimb e foarte mare și cu tramvaiul nu-ți trebue mai mult de cincisprezece minute pentru a ajunge la oraș. Un coleg ne mărturisi chiar că la începutul recreației „Filosoful“ se apropiase de dânsul, rugându-l să-i împrumute o liră.

Dacă înainte curiositatea fusese mare, acum mirarea nu mai avu margini. „Filosoful“ fugise!... Era oare posibil? Cum, prăpăditul acela care abia putea să vorbească avusesse atâtă curaj? Nu, era cu neputință... Să o fi făcut altul, hai să zicem; dar el, slăbă nogul acela care era mai sfios decât o oaie... De ar fi fost bogat cel puțin, de ar fi avut pe ci-

neva în oraș, mai mergea, dar cu situația lui, să facă o astfel de ispravă nu era oare absurd? Dacă îl dădea afară? Dacă directorul nu vroia să-l reprimească?... Dar, mai înainte de toate, se va întoarce? Unde s'o fi dus? Ce o să se facă, singur și lipsit de mijloace, într'un oraș atât de mare?

Intrebări asemănătoare mi le puneam și eu, dar în gând, într'o tacere plină de neliniște. Nu mă miram atât că „slăbă nogul acela mai sfios decât o oae“ avusesese îndrăzneala să facă o astfel de ispravă, cât eram îngrijorat de soarta lui. Care i-o fi fost ținta? Se biziuse oare pe un ajutor necunoscut de toți? Sau plecase aşa, crezând să scape astfel de o viață devenită prea crudă? Dar de ce făcuse aceasta acum când avea mângâerea unui prieten și nu mai înainte când era absolut singur? Con vorbirea cu directorul fusese oare atât de dureroasă pentru dânsul pentru ca să-l împingă la un act ce o suferință iude lungată nu putuse ea singură să-l determine? Si aici îmi învinovățiam nepăsarea cu care îl privisem în timpul din urmă. Ar fi trebuit să mă îngrijesc mai mult de dânsul, să-i forțez izolarea, să mă arăt și mai binevoitor decât înainte. Aveam și eu partea

mea de vină, desigur ; nu trebuia să-l părăsesc, chiar dacă în purtarea lui interveniseră oarecare ciudătenii. Ar fi trebuit să pricep că numai un motiv puternic putea să închidă un suflet însetat de afecțiune. Si mă gândeam la dânsul cu secreta nădejde că peste câteva ceasuri poate îl voi vedea. Dar noaptea coborî fără ca „Filosoful“ să se întoarcă. Tot liceul auzise despre fuga lui și îmi aduc aminte că seara, în sufrageria imensă unde cinci sute de interni ridicau de obicei glasurile lor, o liniște neobișnuită, o reculegere ciudată domneau.

A doua zi dimineața, sculându-mă prima mea privire fu spre patul Pilosofului. Patul era gol. „Hotărât, e nebun“ mă gândii ; și începeam să fac fel de fel de presupuneri absurde când, pe la opt, un servitor veni să ne anunțe că elevul Castelli se întorsese dar că fiind bolnav se dusese direct la infirmerie.

In sfârșit !... In ce stare de nervositate petrecui cele patru ore de școală, nu vă puteți închipui. Mă întorceam pe bancă, mă suceam, nu-mi găseam loc nicăieri, într'un cuvânt. Iar când la ora douăsprezece, lectiile fiind terminate, profesorul ești din clasă, primul meu gând fu de a mă duce să-l văd pe „Filosoful“. In corridorul ce du-

cea la infirmerie, întâlnii pe sub-directorul care eșise probabil de acolo.

— Unde te duci ?

— Mă duc să-l văd pe Castelli...

— Nu se poate ; mâine, dacă o fi mai bine, da... Dar ce ai cu el ?

— Nimic ; mi-e prieten și auzind că e bolnav...

— Prieten ?... Bună poamă ți-ai mai ales. Dar întoarce-te îndărăt ; mâine, dacă s'o putea, o să-l vezi. Pentru moment e imposibil.

A doua zi, în fine, putui să-l văd pe „Filozoful“. Starea lui fiind gravă, doctorul poruncise infirmierului să-l puie într-o odaie separată, unde liniștea ar fi mai mare. Când intrai, «Filozoful», care până atunci ținuse ochii închiși, întoarse capul spre mine și zâmbi. Mi se păru mai slab ; mișcările îi erau obosite, iar pe față aprinsă de căldură ochii străluceau.

— Cum te simți ? — îl întrebai, așezându-mă ușor lângă dânsul — Ți-e mai bine acum ?

— Mă doare capul — răspunse «Filozoful», ducându-și mâna la frunte ca și cum gestul acesta ar fi putut să-i aline suferințele... Sunt ceva mai bine însă... Sper că o să treacă.

Vorbea încet, oprindu-se des, ca și cum fiecare cuvânt pronunțat l-ar fi obosit.

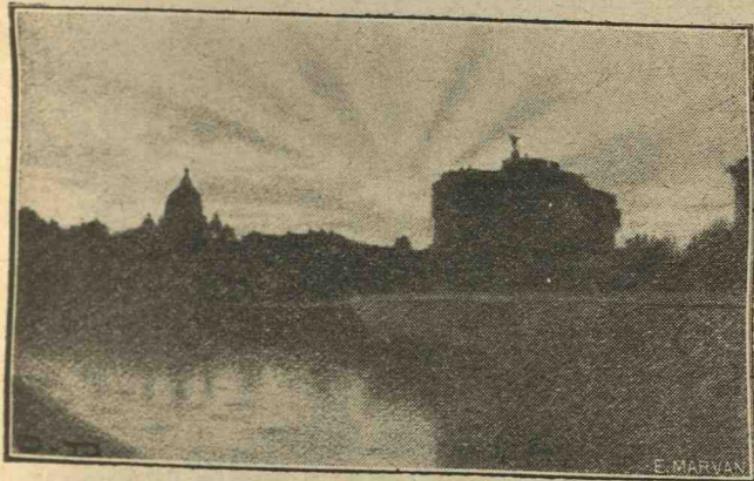
După o tacere lungă, deschizând ochii
pe care îi închisese din nou, șopti :

— Tu ce mai faci ?

— Lasă, nu te interesa de mine... Sunt
trist că te văd bolnav... De ce ai fugit ?
Unde ai fost ?... De ai ști ce îngrijorat
eram ; nu mai știam ce să cred ; iar eri
dimineața, când ți-am văzut patul gol, mi-a
fost teamă...

— Ai dreptate, nu trebuia să fac aceasta, dar mă chinuiseră atâta... Mai târziu îți voi povesti tot... Atunci vei înțelege de ce am tacut... Nu ți-aș mărturisi nici acum ; dar am pierdut tot curajul... Dacă ar fi fost numai mizeria, vezi tu, n'ar fi fost nimic : m'am obișnuit cu ea... Dar nu m'aș fi aşteptat niciodată...

Aici «Filosoful» se opri ; stătu o clipă gânditor, îmi luă apoi mâna, și afundând capul în perne izbucni în plâns.

E. MARVAN

.... „Filosoful“ privea cu o mirare naivă orașul imens,
în mijlocul căruia biserica Sf. Petru se înălța,
severă ca o poruncă.

V

Ce făcuse «Filosoful» în timpul absenței sale dintre noi? Vă aduceți aminte de ziua în care servitorul însărcinat cu serviciul cancelariei venise să-l îcheme din partea d-lui director, întrerupând astfel con vorbirea noastră?

In ziua acea directorul era foarte nervos. Se plimba de la un capăt la celălalt al cancelariei, vorbea cu glas tare, gesticula, oprindu-se mereu în fața «Filosofului» care îl asculta cu o respectuoasă resemnare.

— D-ta îți bați joc de noi, d-le Castelli... De patru luni de când mereu îți

amintesc datoriile făcute și rămase totuși neplătite, de patru luni de când mereu scriu rudei d-tale de la Roma, cu toată bunăvoița ce am avut-o față de d-ta, cu toată stăruința depusă, nu numai că nu s'a achitat nimic, dar n'am primit nici măcar un răspuns, un rând de justificare, o făgăduială... Aceasta e lipsă de creștere, d-le. Nu știu ce rol joci d-ta în toată afacerea asta; ceeace știu însă e că de mai multe ori ți-am poruncit să scriii acasă și să insiști asupra situației d-tale care nu e de loc de invidiat... Ei bine, m'ai ascultat? Ai făcut ceeace ți-am spus? Hai să zicem că mie nu mi-a răspuns fiindcă se sfia, dar d-tale?... E posibil să nu-ți fi trimes cel puțin un rând?... Aud?... N'ai primit nimic, zici? Se poate, d-le?... Va să zică de patru luni de zile d-ta n'ai nici o veste de acasă, nu știi de loc ce se petrece acolo, dacă au murit sau trăesc... Ce fel de rudă e atunci aceasta, d-le? E oare posibil? Să te trimetă aici și să te lase în voia Domnului, fără să se intereseze de ceeace faci, dacă ești sănătos ori bolnav, dacă ai tot ce-ți trebuie, dacă nu-ți lipsește nimic... Extraordinar! ca și cum liceul ar fi orfelinat sau cămin pentru copii săraci...

Directorul se opri; rămase câteva momente gânditor, pe urmă, apropiindu-se

de «Filosoful» și privindu-l fix, cu un glas în care trecea energia unei hotărâri necesare, continuă :

— D-le Castelli, mi-ai spus că ai intervenit pe lângă familia d-tale aşa cum îți poruncisem, și te cred. Responsabilitatea mea de director mă obligă însă să-mi fac datoria. Situația d-tale, ți-am mai spus'o și înainte, nu-i de loc individuală. N'ai rufe, n'ai ghete, iar uniforma pe care o portă e în zdrențe... La școală profesorii se plâng de d-ta că nu înveță nimic și n'ai nici măcar cărțile necesare... În afara de aceasta ai o grămadă de datorii de achitat, față de croitor, față de liceu, față de toți... O mie cinci sute de lire, nici mai mult nici mai puțin. O avere pentru d-ta care n'ai nimic. În ce privește mătușa d-tale, tace într'una, parcă ar fi pe altă lume... Corespondentul pe care l-am avut acum doi ani a plecat; alte rude nu știu dacă ai... Intr'o astfel de situație nu-mi rămânea decât un lucru: să anunț ministerul... Ceeace am și făcut. Azi am primit răspunsul; e clar și categoric. Printre altele, mi se spune că mătușa d-tale s'a mutat; iar că toate cercetările făcute pentru a-i putea da de urmă au fost zadarnice. În sfârșit, aceasta vă privește. Însărcinarea mea este alta. Directorul tăcu; se întoarse pu'in spre

perete pentru a se uita la calendar, și scandând cuvintele pentru a da o mai mare greutate hotărârei sale, termină :

— D-le Castelli ; suntem în ziua de 23 Ianuarie ; îți dau trei săptămâni pentru a-ți lămuri situația... Trei săptămâni, auzi ?... Dacă până în ziua de 15 Februarie nu se va plăti ceeace datorești, în ziua de 16 vei fi dat afară.

Lovitura fu dată bine, vă o garantez. În câteva minute tot curajul, tot optimismul de care, datorită prieteniei mele, "Filozoful" fusese însuflețit în ultimele două luni, se spulberară. Și în fața acestei noi jigniri o desnădejde bine cunoscută îl compleși, sporită de nesiguranța viitorului. Situația lui, îmbunătățită la urmă de o prietenie neașteptată, nu se schimbase decât moralmente. În fond, rămăsese aceiași ; unica deosebire era că se simtea mai puțin singur, atâtă tot. Dar acum, pe lângă singurătatea se ivea, bruscă și neprevăzută, grija zilei de mâine. Ori, ce folos putea să-i mai aducă alinarea sufletească dacă situația lui materială devinise nesigură ? Cuvintele afectuoase puteau să slăbească singurătatea morală, s'o îndepărteze chiar, fără ca viitorul său să fie prin aceasta asigurat. Numai un ajutor material ar fi putut să-l scape ; dar cine i-l va da ? La mătușa nici nu mai era de gândit :

tăcerea ei reprezenta un argument atât de puternic, încât ar fi spulberat iluzia cea mai încăpăținată. Corespondentul plecase de mult; mai încolo nu era nimeni... Nimeni? Ba da; mai eram eu.

La început, gândul acesta, trecând peste o mulțime de constatări deprimante, îl făcu să tresără de bucurie. Insuflețit de un nou curaj, începuse a iuți pasul pentru a ajunge mai repede la repetitor, când deodată o reflecție instinctivă îl opri. Îl voi ajuta, era sigur. Dar pentru ca aceasta să se întâmple, trebuia mai întâi de toate să-mi povestească cele petrecute. Să-mi povestească? Cum? Prin ce cuvinte? Cu ce drept mi se va plânge de nedreptățile de care era victimă? Faptul că fusese de atâtea ori umilit nu era un motiv pentru ca să se înjosească și mai mult, înfruntând rușinea unei pomeni. Căci n-ar fi fost decât o pomană; făcută de sigur din tot sufletul, dar nu prin aceasta mai puțin umilitoare. Se hotărî deci să tacă, căutând un pretext pentru a mă înșela în caz de lăs fi întrebat despre convorbirea avută cu directorul.

Supărarea pe care mi-o pricinuise tăcerea lui, îl întristă atât de mult, încât fu pe punctul de a renunța la hotărârea luată. Dar perspectiva consecințelor ce le ar fi adus o astfel de slăbiciu-

ne îl opri. Intre dorința de a mă păstra și rușinea unui ajutor ce, deși afectuos, l-ar fi totuși jignit, demnitatea învinse. Intoarcerea la singurătate pe care ar fi provocat-o sacrificiul prieteniei mele, i se părea mai suportabilă decât jignirea demnității. Purtarea mea îi dăduse a înțelege că prietenie fără încredere nu poate exista; ori, pentru a mă convinge de încredere nestrămutată ce o păstrase în mine ar fi trebuit să-mi mărturisească tot, lucru la care n-ar fi consimțit niciodată. Și chiar deschizându-mi sufletul, starea în care căzuse s-ar fi răsfrâns în orice caz asupra prieteniei noastre, întristând-o. Știa bine că acest lucru n-ar fi slăbit de loc dragostea ce i-o purtam, dar gândul că din cauza lui aş fi suferit și eu îl umplea de descurajare. Căci, deși în fond rămăsesese acelaș, mângâerea adusă de prietenia mea, risipise în parte o tristeță ce cu timpul mi s-ar fi părut obosită. Dar acum când, în fața conștiinței trezite, viitorul se deschidea plin de nesiguranță; acum când, alături de singurătate se ridică, insistență și crudă, grija zilei de mâine, optimismul de odinioară nu mai putea fi decât o amintire depărtată, asemănătoare cu un vis absurd. Și el care, uitându-și mizeria, se crezuse scăpat de chinul unei vieți devenită odioasă; el care, încrezător și înfine liniș-

tit, nădăjduise într'un viitor mai bun... Naiv ce fusese!... Ca și cum prietenia poate da tot și că pe baza acestui cuvânt orice amăgire este îngăduită... Să se întâmple orice, cu riscul chiar de a fi isgonit, va tăcea; și poate că mai târziu, cunoscând însfărșit motivul purtării sale, îi voi erta încăpăținarea. Ah, de-ar fi putut să se apropie de mine și prin cuvinte blânde, lipsite de umilire, să-mi mărturisească secreta-i desnădejde; de-ar fi putut să-mi spună câtă dragoste, câtă nestrămutată incredere păstrase în prietenul său, cel mai bun, cel mai înțelegător din căți avusese vreodata... De câte ori în timpul orelor de studiu, acele ore nesfărșite ce-l înăbușeau par că prin monotonia lor; de câte ori nu fusese pe punctul de a se apleca spre mine, de a mă apuca de braț, de a-mi șopti, cu avântul unei sincerități nealterate, cuvântul împăcărei... Dar teama unei slăbiciuni îl oprișe vesnic; și amintirea jignirilor, a bârfelilor, în loc de a-l deprima mai tare, dădea energiei obosite o violență bruscă de revoltă...

Ianuarie se sfârși; veni Februarie... Și fie care zi trecută era un pas mai înainte către o mai cumplită, iremediabilă mizerie. Și cu cât distanță ce-l despărtea de termenul fixat devinea mai mică, cu atât puterile «Filosofului» slăbeau. Paralel cu

puterile chiar nevoia de hrană începu să dispară. În conștiința îndurerată o rămășiță de sensibilitate se mai păstrase totuși, susținută de grija mereu prezentă a viitorului apropiat. Această obsesiune a zilei de mâine deveni în ultimul timp atât de dureroasă, încât pentru a se susțrage chinului ei, încercă să se apropie de colegi, căutând în tovărășia lor o distrație liniștitore. În zadar... Nepăsarea tovarășilor, imposibilitatea unei vieți prea străină de sentimentele ce-l mișcau, exasperară și mai mult conștiința singurătății sale. Între nepuțința de a uita și izolare în care se vedea silit să trăiască, nu-i mai rămânea de cât un lucru: resemnarea.

Intr'o noapte, cu câteva zile înainte de 15 Februarie, «Filozoful» avu un vis ciudat. I se părea că trece printr'un oraș necunoscut, în mijlocul unei liniști morăntale, pe străzi întortochiate și pustii. De o parte și de alta a drumului se ridicau clădiri stranii, de o arhitectură nemai văzută; și mai toate aveau o culoare cenușie cum cenușiu era și cerul ce le domina. Cele mai multe, în loc de ferestre, aveau niște găuri rotunde și întunecate, asemănătoare cu niște ochi uriași. «Filozoful» intră într'una din aceste case. Era goală; nici o persoană, nici o

mobilă ; nici un semn de viață. Odăile aveau o înălțime neobișnuită iar pereții erau vopsiți în gris. Pe dușumea, pașii aveau o sonoritate ciudată. «Filosoful» eșি, pătrunse într'o a doua casă, apoi într'alta, vizitând astfel mai multe. Dar toate se asemănau. Aceiași părăsire, aceleași odăi întunecate și tăcute, aceiași rezonanță adâncă de ecouri stranii. Înfricoșat de aceste șgomote, «Filosoful» începu să fugă ; dar cu cât alerga mai tare cu atât pașii răsunau mai puternic. La o răspântie întâlni un om : bătrân, murdar, acoperit cu zdrențe.... Omul se uită la dânsul și râse ; un râs strident, înfricoșător și sarcastic ce n'avea nimic omenesc...

Aici «Filosoful» se trezi. Fruntea îi era acoperită de sudoare, iar în pieptul apăsat înima bătea cu violență. Cu ochii încă tulburați de viziunea oribilă, «Filosoful» se uită împrejur. În dormitorul întunecat, tovarășii dormeau adânc. Aproape de fereastră, pe dușumeaua de lemn vopsit, luna desena un dreptunghiu de lumină.

Deodată, pe drumul ce străbătând Vomerul coboară șerpuind spre oraș, un om trecu cântând... Un cântec vechi, mult admirat odinioară, pătrunzător și trist... Si în liniștea noptii melodia se ridică duioasă și nostalgică, pierzându-se în legănări de barcarolă... «Filosoful» tre-

sări. Unde o auzise oare? Un sentiment confuz, nedefinit ca și amintirea de care era legat, îl cuprinse. Cu privirea atâtă la fereastră, stătu câteva clipe gânditor. Cunoștea cântecul, era sigur; dar unde îl auzise? De ce această tresărire a sensibilității, de ce... Dar nu complectă gândul și o lumină bruscă se făcu în mintea chinuită de îndoială. Iși amintea bine acum. Fusese la Posillipo, în vila corespondentului, într-o seară de început de toamnă. După plecarea câtorva prieteni, în tovărășia căror petrecuse dupăamiaza, rămas singur, «Filosoful» eșise pe terasa ce dădea în spre mare, unde familia ducei se afla adunată. Soarele apusese; pe albastrul din ce în ce mai închis al mării, câteva pânze întârziate alunecau îndreptându-se spre port. În față, la picioarele Vesuviului, promontoriul sorentin strălucea de lanțul luminilor sale înșirate, reflectate de apa netedă într'un tremur de dungi aurii. Și o liniste imensă în care, împreună cu natura, lumea întreagă părea că se reculege, domnea peste tot. Nici un sgomot, nici o suflare; numai, monotonă și tristă, plângerea neîntreruptă a valurilor... La un moment dat, dintr-o barcă ce trecea prin apropiere, se ridică un cântec duios, modulat la început cu sfială, apoi din ce în ce mai puternic, din ce în ce mai deslușit... Era

«Marechiaro», cântecul atât de cunoscut, premiat la ultimele serbări din Piedigrotta...

Pe terasă, toată lumea tăcea. Coborârea nopții pe seninătatea liniștită a golfului; reculegerea aproape religioasă a ceasului, tristețea cântecului pribegie, umpluseră sufletele de melancolie. Pe fețele întunecate ochii apăreau visători, deschiși spre o lume închipuită în care amintirile, sentimentele, năzuințele secrete ale fiecărui se amestecau cu doruri noi.

Așezat lângă ceilalți, ca și ceilalți cuprins de poezia momentului, „Filosoful” privea înaintea sa orizontul minunat. Și înconjurat cum era de suflete prietene, reculegerea acelei clipe i se părea atât de frumoasă încât ar fi dorit să dureze veșnic... Ce fericit se simțea atunci! Avea o casă, o familie, un sprijin afectuos și puternic. Atunci nu cunoștea singurătatea, mizeria i se părea un cuvânt gol, iar grija zilei de mâine o imposibilitate. Era liber; liber să se plimbe, liber de a se juca, de a se bucura că toți copiii de mulțumirile vieței... Era liber! „Filosoful” zâmbi, gândindu-se că peste puțin va putea rosti cu dreptate acest cuvânt. Ce libertate, însă! Libertate de a suferi, de a plânge într’o lume tot atât de nepăstoare ca aceea în care trăia, plină pe dea-

supra de necunoscute primejdii... Dar de ce chinul acesta ? Ce făcuse pentru a suferi atâta ? Era oare drept că fiindcă mama îi murise și rudele îl părăsiseră definitiv, să îndure atâtea mizerii, atâtea și atâtea umiliri ? Faptul că mătușa lui nu plătise ceeace datora era un motiv pentru ca să fie privit cu dispreț ca o ființă inferioară și meschină ?... Ei bine, nu ! Dacă era vorba să plece de acolo, va pleca, da ; dar de bună voe... Va pleca, indiferent unde, numai să fie departe de liceul odios, de mediul său crud și mărginit... Va pleca : dar cum ? Prin ce mijloace să înșele atâtea supravegheri ?... După câteva clipe de reculegere, „Filosoful” își aminti că lângă sala de gimnastică, într'un corridor îngust prin care nu trecea aproape nimeni, se afla o ușă ce dădea în grădina liceului, la o mică distanță de zidul care o înconjura. Zidul fiind jos, escalandarea lui era relativ ușoară, iar de partea cealaltă se întindea un loc viran puțin vizibil de la stradă. Greutatea era să ajungă în grădină fără ca cineva să-l vadă. Odată afară, nu-i mai rămânea să se păzească decât de grădinarul care ar putea să-l observe dela fereastra locuinței sale, așezată în apropierea zidului.

După ce cântări toate posibilitățile, „Filosoful” încercă să adoarmă din nou, dar

elaborarea planului de fugă îl îngrijorase în aşa chip încât numai după un ceas putu să închidă ochii.

A doua zi dimineața, deșteptându-se, perspectiva celor ce îi rămâneau de făcut îl lăsa perplex. Dar imaginea activității ce-l aștepta, a liceului, a școlii, cu tot cortegiul său de perfidii și de nedreptăți, îi insuflă un curaj nou. La urma urmei, n'avea nimic de pierdut. Unica părere de rău era că trebuia să se despartă de mine. De aceea, profitând de un moment în care mă văzu singur, mă luă la o parte, rugându-mă să-i ert ciudăteniile și punând în cuvintele rostită toată dragostea ce-i mișca sufletul întristat. Răspunsul meu îl făcu să zâmbească căci seara, în loc de a sta împreună cu mine, el va fi departe.

După o dimineață bogată în frământări „Filosoful“ hotărî să plece în recreația de la ora patru. Pe baza unui motiv oarecare va cere voe pedagogului de a se duce în dormitor, acolo își va lăsa șapca și apucând pe drumul cel mai sigur, va fugi. Odată în stradă, se va îndrepta spre stația tramvaiului și în mai puțin de cincisprezece minute va ajunge la oraș. Neavând bani, rugă pe un coleg să-i împrumute o liră. La cuvântul „împrumut“ colegul avu un zâmbet iro-

nic, ceiace nu-l împiedică totuși de a aduce „Filosofului“ serviciul cerut.

Dormitorul clasei a patra de unde „Filosoful“ urma să iasă spre a-și pune în aplicare planul de fugă, era aşezat lângă o terasă care îl punea în legătură cu corridorul central în care, alături de biourile administrației, se afla și cancelaria directorului. Activitatea acestui koridor făcea imposibilă trecerea, oricât de prudentă ar fi fost ea. Între koridorul și terasă exista însă o săliță de unde, coborând pe niște scări de piatră, ajungeai la sala de gimnastică, la câțiva pași de ușa ce dădea spre grădină.

Ascunzându-și șapca sub haină, „Filosoful“ urmă drumul descris fără a întâlni pe nimeni. Dar în fața sălii de gimnastică, pustie la ora aceia, fu oprit de un servitor care îl întrebă unde se duce. Garderoba aflându-se în apropiere, pretextul fu repede găsit. Acum nu-i mai rămânea „Filosofului“ decât să deschidă ușa ; lucru pe care îl făcu cu precauție, oprindu-se o clipă pe prag și îmbrățișând grădina cu o privire circulară. Grădina era pustie. Profitând de ocazie, ești înțeșor îndreptându-se spre zidul ce se ridică la stânga lui, cu privirea ațintită la casa grădinarului și gata să alerge în cazul când acesta l-ar fi văzut.

Fără să fie un acrobat, „Filosoful“ era totuși ager ; iar zidul, cum am spus și mai înainte, nu era prea înalt. O săritură, o sforțare a brațelor spre a se ridică, o aplecare a pieptului înainte, o treccere a picioarelor deasupra zidului, și „Filosoful“ fu de partea cealaltă, la o mică distanță de drum.

Profitând de pustietatea locului viran, «Filosoful» începu să alerge căci i se păruse că audе un strigăt la spatele său, ridicat poate de grădinarul care, fără ca el să-și dea seamă, îl văzuse. În mai puțin de un minut ajunse la stradă ; acolo se opri o clipă și se întoarse îndărăt spre a se încredința că nu-l urmărea nimeni ; o luă apoi la dreapta, spre strada Tasso, unde se afla stația tramvaiului care ducea la oraș.

Mergea grăbit, împins de teama unei urmăririi, întorcându-se din când în când și încetinind pasul la apropierea trecătorilor. La o cotitură foarte aproape de stație, zări tramvaiul oprit și gol ; și acest din urmă amănunt îl contraria, căci ar fi vrut să treacă neobservat.

Privirea pe care controlorul o aruncă asupra lui pe când se urca în vagon, îl neliniști. Teamă de a fi prins îl făcea să credă că toată lumea era înștiințată des-

pre fuga lui și să zărească în fiecare privire amenințarea unei bănueli.

Luând o atitudine cât se putea mai naturală se aşeză într'un colț, așteptând cu nerăbdare ca tramvaiul să pornească. Fiind capăt de linie, însă, staționarea fu lungă. Puțin câte puțin vagonul se umplu; și sgomotul pe care fiecare pasager îl făcea urcându-se, era pentru «Filosoful» o neliniște nouă, risipită numai de apariția unei fețe streine. În sfârșit, după zece minute, tramvaiul porni; înainte încet, apoi din ce în ce mai repede, coborând pe drumul șerpuitor aducător de libertate.

Mai liniștit acum, «Filosoful» privea casele ce-i defilau înaintea ochiului, trăsurile, trecătorii, simțind în sufletul apăsat de o prea lungă singurătate un avânt de viață nouă care îi amintea vremurile bune ale copilăriei. Pe măsură ce tramvaiul se aprobia de oraș, casele se făceau mai dese, circulația mai mare, sgomotele mai continue și mai puternice. „Filosoful“ privea toate acestea cu o bucurie nestăpânită și mirată. De doi ani numai văzuse orașul; plimbările pe care le făcuse în rând împreună cu colegii nu se prelungiseră niciodată dincolo de străzile Vomerului. Iar în ultimul timp, uniforma cea bună uzându-se, fusese oprit și de

la aceste plimbări căci, după cum îi spusese însuși subdirectorul, «făcea internatul de rușine».

Și acum când singur, departe de pedagogi și de liceu, se vedea readus la viața liberă, în mijlocul unei mulțimi vesele dacă nu prietenoasă, o violentă reacțiune de sentimente se produsese în sufletul ușurat. Odată măcar nu se gândi la ceiace ar fi făcut mai târziu; beția libertății gonise toate grijile, îndepărtașe orice preocupare a viitorului...

Sunetul strident ridicat de roțile tramvaiului la cotitura străzii Mille, trezi pe «Filosoful» din contemplarea sa. Încă două stații și ar fi fost în centru. Dar Toledo îl speria. Prea multă lume și prea mare sgomot acolo; mai bine un cartier liniștit unde să poată umbla în voie... Și apoi, ar putea să fie zărit de cineva cunoscut, de un pedagog, de un funcționar oarecare al liceului, de un servitor chiar... De aceea mai bine să fie prudent. Dar unde se va coborî?... Pe când medita astfel, în golul lăsat de două case despărțite, zări marea apropiată, ascunsă în parte de copacii grădinei publice. Se va duce acolo, da... Acolo va fi mai bine decât oriunde. Și amintindu-și de plimbările făcute pe Caracciolo împreună cu niște prieteni cunoscuți în casa cores-

pondentului, o dorință puternică de a revedea locurile în care fusese odinioară atât de fericit îl făcu să se scoale brusc, așteptând oprirea tramvaiului.

Pe când cobora din vagon, se întâlni cu un domn în vîrstă care, grăbit să se urce, ii dădu un brânci bolborosind câteva cuvinte din care „Filosoful“ nu înțelesе decât două : «respect și bătrânețe».

Incidentul acesta neînsemnat avu drept consecință o readucere a «Filosofului» la realitate. Până atunci, bucuria libertății îl împiedicase de a se gândi și de a aprecia gravitatea gestului necugetat. Revolta adusă de suferințele îndurate îl făcuse să dorească un singur lucru : scăparea. Scăparea, adică fuga. Mai încolo nimic. Dar acum că sguduită de brutalitatea străină, conștiința adormită se trezise, o perspectivă nouă, dureroasă de data aceasta, se arătă.

Se va duce în grădina publică, bine ; va sta acolo un ceas, două, cinci chiar. Dar mai departe ?... Când în noaptea coborâtă străzile se vor pustii care îi va fi adăpostul ? Unde va mâncă ? Avea oare bani ? Cunoștea pe cineva care să-l ajute ?... Atunci ?... Intr'o zi tot l'ar fi dat afară din liceu, era drept ; dar era acesta un motiv ? N'ar fi făcut mai bine să aștepte ? Si apoi cine îi spunea că di-

rectorul, cuprins la urmă de milă, nu s'ar fi hotărât să-l ajute, să ceară ministerului o amânare, un act de indulgență? Va mai putea face aceasta acum când fugise? Sigur că nu... Mai rău de cât atât, gestul său ar fi poate grăbit excluderea.

Tot gândindu-se, „Filosoful“ se oprișe instinctiv în fața unui chioșc de ziare pentru a se reculege mai bine, când deodată tresări. Pe afișul unui ziar de seară i se păruse că vede tipărit numele său. Se apropie mai mult... Nu greșise de loc: între două știri laconice privitoare la luptele de la Piave, era scris în caractere mai mici: „Sosirea lui Antonio Castelli în localitate“.

Antonio Castelli!... „Filosoful“ încremeni... Era oare posibil?... Dar... dar era tatăl său acela; tatăl său, pe care îl uitase, pe care nici nu-l cunoștea, dar care exista totuși... Nu cumva?... Dar nu, era imposibil. Numele de Castelli era răspândit, e drept, dar numai pe dânsul îl chema Antonio... Și apoi de ce să vorbească în ziar dacă n'ar fi fost el? Căci era un scriitor cunoscut, un intelectual respectat, un om mare, înfine...

Cu mâinile ce îi tremurau de emoție, „Filosoful“ căută în buzunar zece din cei

cincizeci de bani ce îi rămăseseră, se uită la titlul ziarului și îl ceru vânzătorului, întinzând mâna cu nerăbdare.

De ar fi știut vânzătorul cu cine avea de a face, s'ar fi uitat desigur mai frumos la băețașul acela care țipa la dânsul ca și cum ar fi fost surd... Dar acum putea să-l privească cât de urât lumea, îi păsa puțin „Filosofului“... Un orizont nou i se deschidea înainte, bogat în făgădueli și aducător de nădejdi...

După câteva minute de căutare febrilă, găsi însfărșit ce-l interesa. Pe pagina a patra, sub titlul „Sosirea unui oaspete ilustru“ se afla următorul cuprins:

„Azi dimineață, cu trenul de zece, a sosit în localitate, venind de la Torino, cunoscutul scriitor Antonio Castelli, în vîdearea unei conferințe pe care o va ține mâine, orele 5 p. m. la teatrul Politeama, vorbind despre „Umanitarism și poezie“. Domnia sa a fost găzduit la Hotel Vesuvio, rămânând ca mâine seară să plece îndărăt la Torino, unde afaceri urgente îl reclamă. Ilustrului oaspete, urări de bun sosit“.

„Filosofului“ i se părea că lumea se învârte împrejurul lui. O bucurie nemărginită îl înăbușea. Era adevărat deci, era tatăl său... căci era scriitor, i-o spusese mama lui, era sigur de aceasta... Si el

Ce-i mai păsa acum? Zece lire să fi avut și pe toate le-ar fi dăruit. Nu va fi bogat peste puțin? De ce să nu facă o pomană în momentul când Dumnezeu se arăta bun cu dânsul? Ce importanță puteau să aibă câțiva gologani față de un eveniment atât de însemnat ca acela care i se întâmpla? Aceasta încă nu era nimic în comparație cu binele pe care îl va face mai târziu. Dl. Villani nu spunea mereu că trebuie să ai milă de cei care suferă și, dacă poți, să-i ajută? Lasă, îi va ajuta el, îi va iubi, și nu numai pe dânsii, dar pe toți acei care îi făcuseră bine. Imi va arăta că e recunoscător, iar nu un ingrat cum poate îmi închipuiam... Si de sărbători în loc de a veni dânsul la mine, mă voi duce eu la el... Dar dacă se va duce la Torino, cum era scris în ziar?... Ei, și? Mare lucru dacă m'aș despărți pentru o săptămână de mama... El trăise patru și prezece ani fără părinte și tot nu se väitase, aşa că... Si gândindu-se la ochii pe care îi voi face când îmi va spune toate acestea, «Filosoful» începu să râdă, provocând spaima unui bătrân care trecea în momentul acela lângă dânsul.

— Mă crede nebun—observă «Filosoful», înveselit și mai mult de acest incident.—Era cât pă ce să fugă... Te pome-

nești că se uită încă la mine. Părea un poet cu pără ăla mare... Tata oare cum o fi? Mai Tânăr, de sigur... Vre-o patru zeci de ani. O fi frumos?... Mama spunea că da, dar acum, mai știi, poate că s'a schimbat... Sunt tare curios să-l văd.

Aici «Filosoful» se opri căci ajunse în fața Hotelului Vesuvio. Cunoștea hotelul de oarece un prieten al corespondentului, la care fusese de mai multe ori, locuise acolo cu trei ani înainte. Intrând în hall, observă cu bucurie că portarul nu fusese schimbat.

Cu toate acestea, portarul nu avu de loc aerul de a-l recunoaște. După ce îl măsură din cap până în picioare, îl întrebă cu un ton disprețuitor pe cine caută.

Filosoful, puțin intimidat, răspunse:

— Aș dori să știu dacă dl. Castelli e aici.

— Dar ce ai d-ta cu dânsul?

— E tatăl meu.

— Tatăl d-tale?

Portarul deschise ochii mirat; se uită din nou la uniforma «Filosofului», apoi, îndulcind glasul, adăogă aproape neîncrezător: Etajul întâi, camera 24.

Cu tot entuziasmul ce-l însuflețise până atunci, când se văzu înaintea camerii locuită de tatăl său, «Filosoful» avu o clipă

de nehotărâre. Prin ce cuvinte ca începe? Ce formulă va întrebuiță, «dvs.», «domn» sau pur și simplu «tată»? După o scurtă reculegere, se hotărî să i se adreseze cum era mai normal. N'avea nimic de pierdut; îl va lămnri imediat, se vor îmbrățișa și totul se va sfârși spre bine. Inviorat de acest gând, «Filosoful» bătu încet la ușă și la cuvântul «Poftim», rostit cu un glas ce-l făcu să tresără, intră.

Domnul Castelli, aşezat la o masă ce ocupa centrul odăii, scria. Cum sedea cu capul plecat, la început «Filosoful» nu putu să-i vadă bine trăsăturile. Observă însă că era mic și îmbrăcat elegant. Odiaia pe care o locuia era vastă, mobilată luxos, iluminată de o fereastră înaltă ce dădea spre mare.

După câteva clipe de tăcere, Antonio Castelli lăsă tocul și întorcând fața spre ușă făcu semn «Filosofului» să vorbească:

Judecând după siluetă și după părul închis pieptănat cu cărare, «Filosoful» nu i-ar fi dat mai mult de patruzeci de ani. Cam aceea de altfel trebuia să-i fie vârstă. Dar obrazul obosit și palid, pe slăbi-ciunea căruia ochii căprii apăreau foarte mari, îl arăta mai bătrân. Sub mustața mică, tăiată englezeste, gura se desena severă, aproape voluntară, dând întregei

figuri o neplăcută expresie de asprime.

«Filozoful» puțin mirat de această înfățișare, șopti :

— Bună ziua, tată.

Neauzind bine, domnul Castelli ii făcu semn să se apropie. Incurajat de gestul binevoitor, «Filozoful» făcu un pas înainte și cu un glas de data aceasta clar, începu :

— Sunt fiul d-tale...

Teatrul Politeama prăbușindu-se în timpul conferinței, nu l'ar fi speriat mai mult pe Antonio Castelli de cât cuvintele rostit de acel băețaș sfios care ii amintise că avea un fiu. Din mari ce erau ochii se făcură enormi, gura se crispă, mâinile se încleștară, pe când bustul se aplica repede înainte.

— Cum ai spus ?... d-ta...

Domnul Castelli se sculă, făcu câțiva pași prin odae ; pe urmă, întorcându-se spre «Filozoful» care, uimit de această transformare neașteptată, ținea capul plecat, cu o voce devenită stridentă întrebă :

— Și ce vrei ?

«Filozoful», fără a ridica capul, șopti :

— Nimic ; am venit să te văd...

— Să mă vezi ?... Ca ce ?

— Ești tatăl meu, nu te cunoșteam, și auzind că ești aici m'am gândit...

— Nu era nevoie— exclamă Antonio Castelli— nu era nevoie de loc ; și apoi... Indoind brațul, cu mâna întinsă spre fiul său :

— Vrei poate parale ?... În cazul acesta adresează-te familiei d-tale, care îi-a dat educația. Eu n' am nici un amestec... A vrut mama d-tale să te ia și să te crească, da ori nu ?... Atunci, ce mai vrei ? du-te la dansa ; eu... Aud?... A murit?... Adreseză-te sorei sale, atunci. În ce mă privește n' am nici o îndatorire...

— N' am venit să-ți cer bani, ci să te văd... Nu mă cunoșteai și mă gândeam că poate...

— Poate ce ?... dar mai întâi, de unde și până unde dorul acesta ? Mi-ai scris d-ta vreodată, am manifestat vreodată dorința de a te vedea ?... Nu. Atunci, pe ce motiv ai venit d-ta la mine ?... Bani nu cauți, de iubire între noi nu poate fi vorba, aşa că nu pricep...

D-l Castelli se opri pentru a-și aranja părul care în mersul nervos îi căzuse pe frunte și urmă :

— Nu vezi d-le că este ridicol ?... D-ta pleci, te duci cu mama d-tale care te-a luat ca să te crească, stai cu dansa cinci, zece, cincisprezece ani și într'o bună zi te prezintă la mine pe motivul că vrei să mă cunoști și dându-mi a înțelege că

ai avea dragoste pentru mine, ca și cum aș putea crede... Căci ar fi absurd, d-le, pricepi d-ta : absurd, ca eu să-mi închипui un astfel de lucru... Faptul că ai fost crescut de mama d-tale mă lămurește destul asupra influenței pe care ai primit-o...

Numai vorbesc despre familia ei, o familie de zăpăciți, de intriganți, de...

Domnul Castelli se opri o clipă, căci nu găsea cuvântul potrivit ; ridică apoi umerii în semn de nepăsare și continuă :

— D-ta nu știi ce a fost între mine și mama d-tale ; nu știi viața pe care am dus-o, căci dacă ai cunoaște-o... O femeie imposibilă, d-le... plină de idealuri absurde, de literatură, de fel de fel de prostii... Și d-ta vrei ca eu să te primesc cu brațele deschise, să te iubesc chiar... nu?... Poftim ? Spui că n'ai nici o vină ? Dar parcă eu am ?... Atunci ?... atunci ?... În sfârșit d-le, vrei să-ți spun lămurit ? d-ta n'ai ce căuta la mine, aşa că ai putea...

In ce stare sufletească coborî scările hotelului, „Filosoful“ n-ar fi putut să mi-o spue. In orice caz era un sentiment ciudat, ceva asemănător cu zăpăceala unui om care, trezit brusc în timpul unui vis frumos, nu-și dă încă seamă de viața ce-l înconjoară.

La eșire, sgomotul străzii Santa Lucia

unde din pricina hotelurilor aşezate în rând, circulația e întotdeauna mare, îl rechemă la realitate. Oprit în fața hotelului se uită împrejur, gândindu-se încotro s'o apuce, o luă apoi încet spre Caraciolo.

Un proverb italienesc spune: «Vedi Napoli e poi muori». Și într'adevăr, acest omagiu adus orașului portenopean e cât se poate de îndreptățit deoarece, multumită poziției sale naturale, Neapoli e fără discuție unul din cele mai frumoase orașe din lume. Vorbind astfel mă gândesc la Neapoli aşa cum l'am văzut în zilele de primăvară, vesel de lumină și de cântece, căci Napoli fără soare e trist.

Există și acolo zilele mohorâte în care sufletul apăsat se simte cuprins de melancholie.

Cerul e acoperit, monoton și la lumină-i palidă care în loc de a preciza, slăbește parcă contururile, marea și munții apar întunecați, cenușii, ca și cum o negură subțire, pretutindeni egală, ar fi învăluit natura, întristând-o. Creasta muntelui Somma și aceea mai apropiată a Vesuviusului, cu veșnicul său nor de fum, se ridică deasupra orizontului vag, în depărtările căruia ochiul obosit se pierde. La o mică distanță de port, masa închisă a castelului dell'Ovo se desprinde singura-

tecă, înconjurate în zilele furtunoase de o coroană de apă spumegândă.

Imprejur, pe țărmul umbrit de copaci, trecătorii umblă mai încet decât de obicei. Sunt zile, acestea, în care napoletanii nu prea es, sau, dacă aceasta li se întâmplă, evită întâlnirile și vorbele. Căci la cea mai mare parte dintr'înșii, influențați cum se lasă de variațiile timpului, însăși gândul este în astfel de zile adormit. Privită printr'o prismă interioară, viața le apare desbrăcată de nădejdi și de plăceri, fără zâmbet și fără atragere. Este dispoziția sufletească care, sub un cer diferit și sub o concentrare mult mai dure-roasă, incompatibilă cu firea expansivă a meridionalului, alcătuește unul din elementele esențiale ale pesimismului.

Astfel era vremea când, străbătând Santa Lucia, «Filosoful» ajunse înaintea «Vilei Naționale». Cerul, care până atunci păstrase intermitențe de senin, acum era complect înourat. Din albastră marea deveuse cenușie; și o căldură neobișnuită, prevestitoare de furtună, luase locul vântului răcoros de mai înainte.

«Filosoful» intră în grădina publică, pustie pe timpul acela, privind cu ochi distraji alele tăcute, întristate de goliciunea copacilor care își împleteau crengile desfrunzite pe cerul uniform. Ajuns în

apropierea «Aquariului», niște strigăte venite din centrul grădinei îi atraseră atenția asupra unui grup de copii care—sub supravegherea câtorva guvernante—alergau urmărindu-se. Nevrând să fie văzut, «Filosoful» se opri și se așeză pe o bancă, privind gânditor spre Riviera di Chiaia.

Con vorbirea avută cu tatăl său, îl umpluse nu atât de tristeță cât de uimire. Mătușa părăsindu-l de tot, directorul amenințându-l cu isgonirea, tovarășii tratându-l cu o ironică indiferență, erau lucruri ce, deși nedrepte, puteau să pară la urma urmei chiar firești; dar ca un părinte să-și îndepărteze copilul prin simplul fapt că nu se înțelesese cu mama lui, aceasta „Filosoful” n’o putea pricepe. Dacă i-ar fi spus un cuvânt supărător, dacă i-ar fi cerut un sprijin, dacă, prin cuvinte stângace, i-ar fi dat a înțelege că nu dragostea, ci interesul îl împinsese spre dânsul, hai să zicem... Si chiar într’un astfel de caz, ar fi putut să se întresteze, admînând că iubirea copilului său i-ar fi fost scumpă, dar nici odată să-i vorbească aşa cum îi vorbise, să-l jignească în felul cum îl jignise... Dacă vroia bani!... În situația în care se afla banii reprezentau un ajutor însemnat, era drept, dar pe care el nu i-l ceruse...

Ceeace dorise de la dânsul era căldura unei iubiri necesare, o iubire pe care nici eu nici altul pe lume n'am fi putut să i-o dăm ; ceeace căutase pe obrazul acela crispăt, în ochii strălucitori de mânie era, nu o expresie de silită milă, ci zâmbetul unei simpatii spontane, zâmbetul părintelui pentru copilul său, la care însă, prin mulțimea suferințelor îndurate, mai mult decât toți ceilalți simtea că avea drept... Si în locul acestui zâmbet, în locul acestei simpatii, el ce găsise ? Ură. O ură neîmpăcată și absurdă, însetată de răsbunare... Si împotriva cui ? Impotriva unei femei care nu putea să-i răspundă ; împotriva unei femei care își jertfise sănătatea pentru a da copilului său o pâine ce altfel i-ar fi lipsit, pe când el, omul respectat și celebru, nu știuse să-i spună decât un cuvânt : acela al răuătății, să-i adrezeze decât o privire : aceea a dușmăniei... Si era prima oară când se vedea ! Se dusese la dânsul cu sufletul deschis, gata să iubească și doritor de a fi iubit ; și din acel suflet sincer, încercat de atâtea suferință, el făcuse obiectul unor lovitură brutale... Ce era dânsul vinovat dacă cu doisprezece ani înainte, din motive independente de voința sa, parinții lui nu se înțeleseaseră, ajungând la sfârșit prin a se despărții ? Mama lui

P. acu

era nervoasă, avusesese un caracter ciudat ? Se poate... Ceeace știa bine însă era că femeia aceea nervoasă și ciudată, avusesese curajul de a-l lua cu dânsa dându-i, împreună cu pâinea zilnică, mângherea unei iubiri nestrămutate... Si pe femeea aceasta tatăl său o criticase... Ei bine, nu; nu avea dreptul de a vorbi, căci oricare ar fi fost defectele ei, avusesese asupra lui o superioritate incontestabilă ; aceea de a se purta ca o mamă. Mai mult decât atât : fusese în stare de un sacrificiu pe care nu toate mamele ar fi știut să-l facă: sacrificiul sănătății sale. Dar tatăl său ce făcuse ? Nu numai că nu-i spusesese nici măcar un cuvânt bun, dar îl umilise, îndepărându-l cu răutate... Răutate ! „Filosoful“ își aminti de cuvintele d-lui Villani care spunea că un om într'adevăr cult nu poate fi decât bun. Ori tatăl său era un om cult, și cu toate acestea... „Filosoful“ se gândi la motivele care ar fi putut explica în mod logic atitudinea părintelui său, rechemând una câte una amintirile copilăriei, căutând să desprindă din ceața trecutului depărtat un amănunt semnificativ care să-l lămurească. Dar nu găsi nimic ; nimic altceva decât scene neînsemnate și banale de care tatăl său era veșnic străin... Nu-l cunoscuse deci ; sau prea puțin în orice caz, pentru a fi co-

mis o greșală care să-i justifice purtarea. Era rău deci ; și domnul Villani greșise...

În mintea turburată a „Filosofului“ trebuia imaginea fostului său profesor, și figura-i blândă, în acel moment de cumplită desnădejde, îi apără mai afectuoasă ca niciodată... Nu, un astfel de om nu putea greși. Dar atunci celebritatea tatălui său, admirarea de care era încurajat, respectul cu care era primit, nu erau decât rezultatul unei greșeli enorme, concluzia unei mentalități rătăcite și bolnave? Nici aceasta nu era admisibil. Ce vroia să spună în cazul acesta dl. Villani ? Cunoștințele, oricât de bogate ar fi, nu ajung pentru ca să formeze o cultură? Inteligența și munca nu sunt suficiente? Sau poate... „Filosoful“ tresări căci i se păruse că cineva îl bate pe umeri. Ridică capul...

În fața lui se afla un copil de vreo zece ani, îmbrăcat într'un costum bleumarin și cu obrazul aprins de alergătură.

— Dar tu nu te joci?

Cui semăna copilul acela? Unde mai întâlnise expresia aceea de blândeță în ochii albaștri? „Filosoful“ căută să-și amintească... Deodată un nume îi trecu prin minte: Enrico. Da, semăna cu dânsul, cu fiul baronului Corsi, tovarășul de

jocuri de la „Villa Ludovisi”... Si printr’o firească asociatie de idei toată copilăria sa îi apără brusc, crudă ca amăgirea unui vis...

... Era la Roma; într’o duminică de Mai... Un soare primăvăratec—înroșit de apropierea apusului—ilumina «Cetatea eternă», ce se profila departe într’o scânteiere aurită de cupole.

Din trăsura oprită pe terasa Pincio-lui, copilul de altădată privea cu o mirare naivă orașul imens, în mijlocul căruia basiliica „Sf. Petru” se înălța, severă ca o poruncă.

Imprejur, pe aleele umbrite, trecătorii își încetiniau pasul, contemplând și ei orizontul roman, unde razele asfințitului împrăștiau o lumină asemănătoare cu o aureolă. Si în ochii visători—trezită de măreția priveliștei—ai fi zis că amintirea unei măreții trecute se oglindea: măreția unei Rome îndepărtate, a unei Rome atotputernice și măndre, stinsă și dispărută de mult, totuși învingătoare de veacuri...

Apoi o seară de Noembrie... Intr’un salonaș retras al pensiunei Ludovisi, mama îi ctea minunata poveste a lui Aladin, stăpânul lămpii fermecate... Afară ploua. În lumina ștearsă a felinarelor «via Liguria» se întindea tăcută și pustie, adormită parcă de monotonia plângerii de toamnă.

Așezat lângă fereastră, copilul asculta cu o atenție încordată fantastica poveste din Arabia, căreia nota orientală dădea un farmec nespus. Și înaintea ochilor mirați o lume nouă, din ce în ce mai uimitoare, din ce în ce mai frumoasă se arăta; o lume nebănuită și ciudată în care săracii se prefac în prinți iar vrăjitorii în sclavi... Și apoi zilele grele... Trei odăi mici, intunecate și modeste: apartamentul din «via Ripetta». Zile de griji continue și de dureri tăcute; zile de muncă și de jertfe zadarnice...

Apoi o noapte de agonie... Un pat alb, o față cadaverică pe care o figură întristată de doctor se apleca: agonia mamei sale...

Și în fine singurătatea... O singurătate neprevăzută și crudă, creind o atmosferă apăsătoare de pustiu...

„Filosoful“ revăzu toate acestea... O tristeță nemărginită îl copleși. Invins de povara amintirilor—așezat cum era pe bancă—se aplecă încet, își rezemă coatele de genunchi, își puse capul între mâini, ca pentru a se gândi mai bine, și plânse...

*

... Cât timp rămase așa?... «Filosoful» n'ar fi putut să-mi spună. Când ridică capul, seara coborâse și grădina era pus-

tie. Un sgomot confus venea din Riviera di Chiaia unde felinarele aprinse întindeau până departe un sir de lumini galbene.

Singurătatea locului, accentuată trist de întunecime, îl neliniști. O nevoie de mișcare, o dorință de viață și de sgomot îl cuprinseră. Iși luă șapca și se sculă.

Niște dureri acute la încheeturi, date rite poziției neschimbate, îl siliră să se opreasă o clipă. Se simțea slab; din dureroasa frământare de înainte nu mai rămânea decât o oboseală vagă, o ciudată adormire a tuturor facultăților.

Animația pieței Vittoria îl desmetici. Circulația, care în cursul zilei e deobicei redusă—cu întunericul devenise mai intensă. În dreptul bisericei întunecate unde cadranul ceasornicului arunca o pată rotundă de lumină, tramvaele treceau cu sgomot, aprinzând scânteie violete pe șinele lucioase.

Vederea unei berării apropiate îi atasea atenția că nu mâncase. Se uită la ceasornicul bisericii: erau aproape opt. Se căută instinctiv în buzunar, mirat că nu găsește nimic; amintindu-și apoi de pomana făcută cerșetoarei, un zâmbet de amărăciune îi trecu pe buze. Ce să facă? Imaginea liceului îi apăru brusc. Revăzu sălile, sufrageria imensă și sgomotoasă

unde servitorii se încrucișau, ducând tăvi cu mâncare. Dacă s'ar reîntoarce? Va povesti directorului cele întâmplate, îi va cere ertare și totul se va sfârși. Directorul era bun și va înțelege. În fond nu era vinovat. El nu făcuse decât să asculte; ordinul venea de sus.

Privi din nou la ceasornicul bisericei. Lipseau zece minute la opt. Avea încă timp; într'un sfert de ceas, douăzeci de minute cel mult, va ajunge. Un sfert de ceas? cu tramvaiul, da; tramvaiul trebuia însă plătit.

Simți că-și pierdea capul. O imensă nevoie de mângâere îl cuprinse. Orașul, a cărui veselie cu puțin înainte îl atrăsesese, acum îl însăpașimânta. Se gândi să se întoarcă la liceu pe jos. Chiar de va ajunge Tânziu, nu era nimic. Va bate în poartă, va face sgomot, va trezi liceul la nevoie, dar va intra. Nu puteau să-l gonească. Chiar de ar face-o, se va duce la poliție, va explica situația în care se găsea, va spune că fugise fiindcă îl chinuiseră, fiindcă îl amenințaseră, și va pătrunde.

După câțiva pași însă își dădu seamă că i-ar fi fost imposibil. Picioarele îl dureau și-i era frig.

Ridică capul în direcția Vomerului. Colina fiind ascunsă de casele înalte, nu văzu nimic. Nu văzu decât masa întune-

cată a castelului Sant' Elmo unde o mică lumină roșie tremura.

Mai mult ca niciodată se simți singur, se simți slab. O mulțime de idei ciudate îi trecură prin cap. Se gândi să opreasă pe un trecător rugându-l să-i dea ceva; se gândi să se ducă deadreptul la poliție; la un hotel chiar. Iși aduse aminte de o pensiune în care ședea familia unui coleg al său; o pensiune liniștită, condusă de o femeie cum se cade și modestă. O să-i spună că e sărac, că a venit trimes de un prieten care cunoștea bunătatea d-sale, sigur că dânsa îl va ajuta. Nu cerea mult: numai un adăpost, un colțisor oarecare unde să se poată întinde—la nevoie chiar îmbrăcat—căci era obosit tare și afară începea să fie frig.

Cunoștea numele pensiuniei; uitase însă strada, lucru ușor de găsit. N'avea decât să roage pe un sergent și ar fi aflat-o imediat. Dar în ultimul moment se temu. Sergentul ar putea să-l cerceteze și el neștiind ce să-i răspundă, l-ar duce la comisariat. La poliție se gândise el singur să se ducă, dar perspectiva unui adăpost mai confortabil îl făcea acum să șovăe.

Căută să-și adune amintirile. În zadar. Opri pe mai mulți trecători, dar fără nici un rezultat. Trecătorii priveau o clipă în

gol, apoi dădeau din cap și treceau grăbiți înainte.

Unde să meargă ? Ceasul înainta ; împrejur, lumea începea să-l privească. În prăbușirea atâtor iluzii, își dădu seamă că o singură nădejde serioasă îi rămânea : să întâlnească pe un cunoscut.

Incepuse atunci o căutare febrilă prin străzile orașului. Din piața Vittoria trecu în Chiaia, din Chiaia în San Ferdinando, din San Ferdinando în Toledo ; până la piața Dante unde vechiul local al liceului se ridică impunător în semi-cerc.

O oboseală crescândă îl stăpânea, îngreuindu-i pasul, apăsându-i creerul, adâncind din ce în ce mai mult acel sentiment de singurătate care—pentru cine într'adevăr l'a cunoscut—e cel mai dureros din câte există.

Nu întâlni pe nimeni, nu văzu pe nimeni. Nu întâlni și nu văzu de cât figuri streine, însuflețite de griji necunoscute.

In apropierea «Muzeului» își aminti de un prieten al corespondentului care sedea pe acolo.

Căută casa, o găsi, sună la ușă.

Un servitor în uniformă veni să-i deschidă.

— Scuzați, domnul Grimiti e acasă ?

— Ce dorești mata de la dânsul ?

— Aș vrea să-i vorbesc...

— E plecat în oraș. Nu-i nimeni acasă.

Ușa se închise. Pe scările iluminate căerea recăzu adâncă. Ultima, desperata iluzie se spulbera.

In sfârșit, nemaiputând rezista tristeții și oboselei, se întoarse în piața Vittoria unde grădina apropiată ar fi putut prezenta în cazul cel mai rău un adăpost.

Mergea cu capul plecat, atât de încet, în cât trecătorii ar fi isprăvit prin a-l observa. Tot ce simțișe, tot ce suferise în cursul zilei se condensase acum într'o singură senzație confuză în care ideile, impresiile toate se pierdeau. I se părea că este un somnambul, trăind un vis nelămurit, și cu conștiința de a nu putea eșii din acest vis.

In colțul străzii Caracciolo un claxon apropiat de automobil îl făcu să se întoarcă brusc. Iuțeala mașinii îl împiedică să vadă cine era înăuntru. Oameni fericiți în ori ce caz, oameni bogăți cărora ziua de mâine nu aducea probabil nici o grija.

Atunci mai bine ca ori când, își dădu seama de rolul covârșitor pe care banul îl joacă în viață. Tot ce auzise despre fericirea săracilor i se păru o nerozie. De ce nu era și dânsul bogat? De ce alții mai puțin meritoși aveau mai mult noroc?

Din nou, dar cu mai multă violență, nedreptatea soartei îl revoltă. Se gândi la câțiva dintre tovarășii săi, nedemni de situația în care se aflau. Iși aminti de «veteranul», un coleg de șaptesprezece ani pe care două clase repetate nu-l putuseră încă hotărî să muncească. Se gândi la Clenezzi, la Martelli, la Ricciardi; exemplare tipice de aroganță, de lenevie, de mărginire. Se gândi la Fantini, un elev de clasa patra, un fel de criminal precoce care cu o lună înainte rănise aproape mortal pe un tovarăș mai slab. O faptă care ar fi trebuit să atragă o pe-deapsă exemplară, dar care fu înăbușită ca și atâtea altele, căci domnul Fantini era un boer cunoscut pe când rănitul nu era decât fiul unui modest funcționar de minister.

Dar el, Roberto Castelli, ce făcuse? Nimic din toate acestea. O singură greșală comisese: aceea de a fugi. Un lucru neînsemnat pentru cine avea o familie influentă, un lucru grav pentru dânsul care era sărac și lipsit de părinți.

Oamenii erau deci răi, bine. Dar atunci, acea dreptate cerească atât de trâmbițată de preoți unde era? De ce nu se manifesta oare? De ce atâta lume suferea pe nedrept, de ce atâția alți se bucurau de o fericire nemeritată?

Pentru prima oară în viața lui, se îndoi de existența unei ființe atotputernice și drepte. Căci de ce nu l-ar fi ajutat dacă într'adevăr exista? El nu se făcuse vinovat cu nimic; el nu făcuse decât să sufere și să rabde, atâta tot.

Li veniră în minte cuvintele auzite odată de la un preot: viața e o continuă și durerioasă încercare; numai prin suferință omul va putea dobândi fericirea crească. Ce vroiau să însemne cuvintele acelea? Alte amărăciuni îl așteptau încă? Singurătatea, săracia îi vor întuneca și viitorul? Cum se explică atunci fericirea atâtior oameni? Sau era una din acele ființe nenorocite, predestinate—ca și în romane—unei dureri fără sfârșit?

Rezemat de parapetul străzii Caracciolo, «Filosoful» privea acum valurile ce se sfârâmau de zidul înalt, într'o ploae de spumă. În mintea-i obosită un gând ciudat se născu. Dacă s'ar omori? O clipă de spaimă, câteva convulsiuni și totul s'ar isprăvi. N'avea ce să regrete, n'avea pe cine să lase. Dimpotrivă, va fi un fel de răzbunare împotriva tuturor acelora care îi făcuseră rău; un fel de mustrare veșnică care le va otrâvi zilele, făcându-le imposibilă orice bucurie.

Și cu o satisfacție până atunci necunoscută își reprezentă una câte una fi-

gurile tatălui său, a directorului, a pedagogilor ; figuri întunecate, chinuite de o remușcare fără margini. Iată pedeapsa cea mai bună, da ; după cum îl persecu-taseră pe dânsul tot aşa imaginea lui îi va urmări, cu o cruzime de zece ori mai mare însă.

Și deja se pregătea să facă gestul des-
perat, când deodată îl cuprinse o îndoială.
Cine îl încredează că moartea lui nu-i va
lăsa nepăsători ? Și chiar admîșând că e-
venimentul îi va întrista, cât va dura a-
ceastă întristare ? O zi, două cel mult,
pe urmă totul va reveni la normal. Acelaș
lucru nu se întâmplase oare cu un an
înainte când Mosera, un elev de clasa
șaptea, murise tuberculos ?... O mâhnire
de paradă, tradusă prin câteva cuvinte
banale, atâtă tot. Atunci ?... Dar, la urma
urmei, ce-i păsa lui ?... De ce să se în-
grijească atâtă de sentimentele unor oa-
meni care nu-i arătaseră decât dușmănie ?
Ooare pentru dânsii se hotărâse ? Dorința
lui era să scape de o viață devenită prea
tristă. Odată mort, ce puteau să-i facă
compătimirea ori nepăsarea câtorva ? Căci
în sfârșit...

Printr'o sforțare de imaginație își văzu
de înainte cadavrul rece, găsit pe un punct
oarecare al plajei și înconjurat de o mul-
țime curioasă ; un cadavru ud, deformat

ca acela al unui domn mort înecat în apele din Santa Marinella și asvârlit de valuri la mal. Impins de o curiositate bolnăvicioasă evocă scena, căutând să smulgă, la o depărtare de șase ani, amănunte aproape uitate. Revăzu plaja, trupul neînsuflețit al înecatului, pe care figuri necunoscute se aplecau șoptind. Revăzu fața vânătă, gura întredeschisă și umedă, în colțul căreia o spumă albă aluneca. Aceeași moarte îl aștepta și pe dânsul, aceleași convulsiuni... Privi cu atenție apa ce vuia dedesubt: era neagră. Si trebuie să fie și adâncă, desigur... Un fior rece îl străbătu. Nu, va suferi orice, va înfrunta orice, dar niciodată o astfel de moarte... Si cuprins de o spaimă instinctivă se întoarse brusc, evitând primejdia acelor ape întunecate care îl atrăgeau ca un vârtej...

In lumina becurilor piața Vittoria se întindea acum tăcută, mărită parcă de însăși pustietatea ei. O liniște adâncă, ciudată după activitatea de mai înainte, domnea și pe Caracciolo, unde câteva trăsuri cu coșul ridicat staționau, așteptând pasageri.

Mirat, „Filosoful“ se uită instinctiv împrejur, apoi spre cer... Marea și cerul erau întunecați, contopiți la orizont de aceeași amenințare tăcută, pe care un vânt

din ce în ce mai puternic o apropiă...

Și ploaia căzu; înainte egală și mărunță; pe urmă cu o violență crescândă de mânie...

De aici, «Filosoful» nu-și mai aducea aminte bine ce făcuse. Iși amintea numai că se adăpostise în grădină și că stătuse acolo un timp îndelungat, tremurând de frig, udat de ploaia de Februarie, cuprins de spaima copacilor desfrunziți cărora vântul dădea o însuflețire sinistră de fantome... Si apoi nimic... Un fel de insensibilitate fizică, ceva asemănător cu un vis ciudat, un vis confuz și incoherent, turburat de impresii nelămurite... Si însfărșit o trezire bruscă, un drum făcut încet, prin străzi întortochiate și murdare, alături de un sergent necunoscut, în lumina cenușie și tristă a dimineții...

VI.

A trecut deja o săptămână și «Filosoful» tot nu s'a făcut bine. Dimpotrivă, pe zi ce trece se arată mai slab, mai palid. Doctorul atribue întârzierea vindecării constituției debile a bolnavului, dar nici dânsul nu pare convins. Ieri, când m'am dus să-i vorbesc, m'a privit lung și m'a întrebat dacă îl iubesc mult pe Castelli... Când i-am spus că da, o expresie de tristeță i-a întunecat ochii, alungată imediat de un zâmbet afectuos plin de încurajare. Apoi s'a dus spunând că se va întoarce azi, ceeace a și făcut de altfel...

Con vorbirea cu doctorul m'a îngrijorat.
 De ce să mă întrebe dacă îl iubesc pe
 Castelli ? De ce tristețea aceea la răspun-
 sul meu afirmativ ?... Roberto să fie oare
 atât de rău ? In cazul acesta doctorul
 mi-ar fi spus'o căci mai devreme ori mai
 târziu tot va trebui să știu, și apoi, nu e
 admisibil ca dintr'o simplă răceală... In
 fine, azi îl voi revedea și voi ști mai bine
 ce vor să însemne toate acestea...

Ce încet trec ceasurile... Imprejurul meu,
 aplecați pe cărțile deschise, colegii în-
 vață lecțiile pe care profesorul ni le a
 dat pentru a doua zi. O tacere adâncă
 domnește în repetitor, turburată numai
 din când în când de scărțitul unei bănci
 mișcate sau de tusea pedagogului care e
 de câteva zile răcit...

Intristat de această liniște, cobor pri-
 virea pe cartea deschisă, căutând să însel
 printr'o reculegere forțată timpul prea
 lung. In zadar. O preocupare mai puter-
 nică decât preocuparea școlii mă urmă-
 rește, mă obsedează aproape. Mă gân-
 desc că sus, în singurătatea unei odăi tă-
 cute, cuprins de desnădejde și de boală,
 există un prieten care suferă... Mă gân-
 desc la «Filosoful», la colegul odinioară
 atât de neînsemnat și a cărui prietenie
 mi-e azi aşa de scumpă... Ce o fi făcând
 oare ? O fi mai bine ? Se va vindeca cu-

rând? Sau poate... Dar nu, nu vreau să mă gândesc la aceasta. «Filozoful» e debil, atâtă tot, doctorul însuși a spus-o și doctorul știe...

Un sunet de clopot depărtat... Colegii părăsesc pupitrele cu sgomot, încep să vorbească, să umble prin sală: e ceasul cinci, ceasul recreației cea mare... Ca debicet mă duc la pedagog pentru a-i anunța absența mea, mă îndrept apoi repede spre scările ce duc la infirmerie...

Văzându-mă întrând, «Filozoful» zâmbește și întinde spre mine mâna slabă.

Nu e cumva o amăgire? «Filozoful» pare a fi mai bine azi: obrazul a prins puțină culoare și ochii îi strălucesc mai vioi.

— Cum te simți? întreb, așezându-mă lângă dânsul.

«Filozoful» face un gest vag și încide ochii ca și cum lumina l-ar obosi, pe urmă, întorcându-se din nou spre mine, mă întreabă încet:

— Ce mai e pe la școală?

Ce s'a mai întâmplat? Nimic; nimic important în orice caz... Aceiași viață pe care o cunoaște, aceeași monotonie apăsătoare. Acum câteva zile am avut o teză la matematică care a dat prilej d-lui De

Astis de a ne certa, căci în afară de Laviano am greșit-o cu toții.

In ce privește geografia, am avut o săptămână liberă căci d-l Rizzo a fost bolnav și n'a putut ține lecții... Ieri însă s-a întors, dar aşa de slab, aşa de îmbătrânit încât ne era mai mare milă să-l privim. Trebuie să fi suferit mult sărmanul, pentru ca să se schimbe aşa de repede... Nici acum nu-i tocmai bine, dar vine din datorie căci, spune dânsul, banul trebuie câștigat cinstiț... Incolo nimic nou. Ba da, uităsem. Azi dimineață d-l Moroncini ne-a citit cu glas tare o compoziție literară făcută de Baruffa, dar aşa de caraghioasă încât râdeam cu toții... Unele fraze erau aşa de hazlii, un început de descriere mai ales, unde soarele apunea roșu ca un măr copt...

Și gândindu-mă la talentul descriptiv al lui Baruffa încep să râd ca atunci, mulțumit de a putea înveseli pe „Filosoful“.

Dar „Filosoful nu râde; dimpotrivă, o expresie de tristeță îi întunecă ochii ce privesc visători în gol... La ce o fi gândind? Nu știu de ce, mă simt jenat, umilit parcă de această tacere care mă loveste ca o mustrare.

Nu, nu trebuia să râd. Imi aduc amintă acum de cuvintele pe care mi le-a spus într'o zi când vorbeam despre Ba-

ruffa. Are dreptate. N'ar trebui să ne batem joc de dânsul, căci nu-i vinovat de mărginirea sa, după cum nici alții nu se pot lăuda cu o inteligență ce le-a fost dăruită. Rândem, ne distrăm și poate că în sufletul său, în momentele de mai adâncă umilire, sărmanul suferă...

Tăcerea aceasta prelungită mă apasă. Aș vrea să vorbesc, să alung din sufletul „Filosofului“ impresia penibilă făcută, dar nu găsesc decât cuvinte stângace pe care nu îndrăznesc să le pronunț. Mă uit instinctiv împrejur căutând un subiect oarecare de conversație... Alături de mine, pe măsuța de noapte, lângă paharul de apă pe jumătate gol, zăresc o carte ce mi-e necunoscută.

— De unde ai cartea aceasta? întreb brusc, bucuros de a putea însfârșit turbura tăcerea.—Nu ți-am văzut-o niciodată...

„Filosoful“ tresare și întoarce capul spre mine întrebător. Sunt nevoie să-i repet fraza căci, cufundat cum era în gânduri, nu m'a auzit...

— Mi-a adus-o doctorul—spune apoi—mi-a adus-o acum câteva zile... E aşa de bun doctorul acesta! Imi aduce aminte de acela care a îngrijit-o pe mama, dacă îți amintești... Eri însă, când l-am rugat să-mi mai aducă o carte, a refuzat căci

spune că am nevoie de odihnă... Era foarte trist doctorul, ieri... A stat cu mine o jumătate de ceas, pe urmă a plecat, recomandând infirmierului să mă îngrijească cât mai bine... Mai târziu a venit și directorul. Era aşa de schimbat, să fi văzut... M'a întrebat cum mă simt, dacă n'am nevoie de nimic, dacă sunt mulțumit.. Si toate acestea cu un glas atât de bland, atât de bun încât nu-l mai recunoșteam... La un moment dat s'a aplăcat spre mine și m'a mângâiat chiar... Era ram aşa de bucuros... Pe de altă parte însă, nu știu de ce, bunătatea aceasta mi-a făcut rău. Aș fi preferat să-l văd mai vesel, mai nepăsător ; aș fi vrut...

«Filosoful» se oprește, întoarce capul spre fereastră, rămâne nemîșcat. La rândul meu, aştept să complecteze fraza, dar minutele trec fără ca tăcerea să fie ruptă...

Ce a vrut să înțeleagă oare ? De ce să fie întristat de atențiile directorului ? Ce înseamnă această ciudătenie ? Nu, desigur, «Filosoful» nu știe ce spune, nu știe cum să se exprime... Numai boala e de vină ; noroc însă că peste câteva zile se va vindeca și atunci el singur va răde de cele ce a rostit...

In umbra liniștită a odăii, unde seara

coborâtă pe nesimțite a început să năvălească, aud parcă un sughiț... Chinuit de o bănuială, mă aplec spre «Filosoful» și îl chem încet dar «Filosoful» nu răspunde... De ce plâng? L'a supărat poate cineva, a permis vre-o veste dureroasă, o jignire nouă despre care să nu-mi fi vorbit?

— Roberto, auzi, de ce plângi? insist, cuprins de neliniște. De ce nu vrei să-mi spui ce s'a întâmplat? Sau poate că sunt eu cauza întristării tale... Îți-am adresat cumva un cuvânt supărător, îți-am amintit fără să vreau un lucru dureros? În cazul acesta, iartă-mă... Nu? nu sunt eu de vină? Nu ești poate mulțumit de îngrijirile infirmierului? Spuneai totuși... Dar răspunde, vorbește... De ai ști ce rău îmi faci. În loc de a fi vesel că peste câte-va zile te vei reîntoarce printre noi, tu plângi. Înțeleg acum... Te gândești la viața care te așteaptă, convins că va semăna cu aceea din trecut, nu-i aşa? În cazul acesta n'ai dreptate căci totul s'a schimbă... Tu însuși nu spuneai că acum toată lumea se poartă bine cu tine și că directorul a venit să te vadă? Dar aceasta nu-i nimic. De-ai ști cum se interesează colegii de tine... Mereu mă întrebă ce faci, dacă te-ai vindecat... Ai fi aşa de bucuros dacă i-ai auzi... Mulți dintre ei sunt foarte buni, mai buni de

cum credeam. Ieri, de pildă, în recreația cea mare, am vorbit mult cu Servillo care ține la tine, cu toate că până acum se arăta nepăsător... Ce vrei, a fost și vina ta. Stăteai mereu la o parte, nu te uitai la nimeni, ca și cum ai fi fost numai tu în repetitor... Nu trebuia să te porți asa, iartă-mă că ți-o spun... E drept că nu puteai fi altfel, dar acum a trecut și toți te doresc... Domnul Marasco însuși, profesorul de franceză, m'a întrebat ieri dacă te-ai vindecat și a spus că zilele acestea va veni să te vadă... Și apoi, peste o lună vor sosi vacanțele, și vei veni la mine... Să nu mai plângi deci... Ai auzit? Poți să ai toată increderea... Dar liniștește-te, Roberto, te rog... nu mai știu ce să mai cred... Îți lipsește ceva? Vrei să-l chem pe infirmier?

Mă scol, fac câți-va pași spre ușă, dar «Filosoful» mă oprește.

— Nu, mulțumesc, n'am nevoie de nimic... A fost numai un gând, dar acum a trecut... iartă-mă...

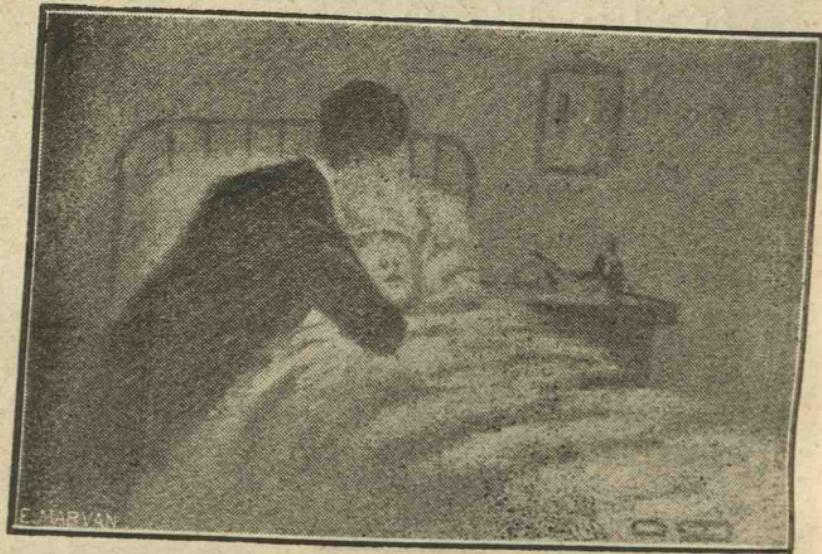
Și «Filosoful» zâmbește, dar e un zâmbet trist, ca și glasul ce a șoptit cele câteva vorbe...

Un sunet metalic de ceasornic căruia ceasornice mai depărtate răspund...

E șase.

Trezit din reculegerea în care mă afiam, ridic încet capul... Intunericul s'a făcut mai des, jăratecul din sobă s'a stins... În tăcerea adâncă numai aud de căt respirația «Filosofului», acoperită din când în când de tusea unui bolnav ce zace în odaia alăturată...

Liniștea aceasta, căreia umbrele serii dau o nedefinită nuanță de tristeță, îmi face rău. Aș vrea să aprind lumina pentru a risipi astfel sentimentul ce mă apasă, dar gândindu-mă la „Filosoful“ mă opresc. Poate că dorește să se odihnească, să rămână singur... Mai bine să plec deci; mă voi întoarce mâine și poate că mâine, găsindu-l mai liniștit, voi putea afla motivul întristării sale...

*Chinuit de o bănuială, mă aplec spre „Filosoful” și îl chem
încet, dar „Filosoful” nu răspunde.*

VII.

«Filosoful» a murit... Vestea aceasta, răspândită fulgerător în întregul internat, provoacă o emoție generală. Necunoscut la început multora, din pricina numărului însemnat al elevilor ce populau liceul, Roberto Castelli atrăsese în ultimul timp atenția tuturor prin îndrăsneala fugei sale, căreia severitatea regulamentului dăduse o aparență de eroism. Gravitatea bolii, care fusese consecința firească a acestui act, nu făcuse decât să-i măreasca popularitatea; iar acum că murise, curiositatea primelor zile dăduse loc unui sentiment comun de întristare. Oriunde te-

ai fi dus, la masă, în orele de recreație, atât printre pedagogi cât și printre elevi, nu auzeai vorbind decât despre Castelli, despre caracterul său, despre situația în care se aflase, toate acestea întovărășite de comentarii, amestecate pe ici pe colo cu regrete.

Acolo însă unde moartea «Filosofului» lăsase o impresie mai puternică era, fiște, în clasa noastră. Sfârșitul trist al acestui coleg care, deși puțin sociabil, manifestase în totdeauna față de toți o bunătate nealterată și spontană, îndurerase toate sufletele. Nu-mi amintesc să fi existat vre-unul—chiar printre acei ce se arăta-seră mai nepăsători—care să nu fi scăpat un cuvânt de compătimire adevărată. Cu toate că nici o legătură de prietenie nu existase între dânsii și dispărutul, părerea de rău se exprima totuși adâncă. «In fond era un băiat bun, întotdeauna gata să te servească și incapabil de-a-ți face vre-un rău. Era cam închis, e drept, prea închis chiar; dar cum ar fi putut să fie altfel? N'avea pe nimeni, nu venea nimeni să-l vadă, nu eșea niciodată, nici măcar în vacanța cea mare... Mereu singur, părasit de toți, cum ar fi putut să fie vesel? Fuseseră niște egoiști. Totmai fiindcă sedea izolat, ar fi trebuit să-i dea mai multă atenție, să-l facă să uite

suferințele pe care le îndura... Ar fi trebuit să-l ajute chiar... De câte ori nu se ivise ocazia de a o face? Nu, desigur, fuseseră răi; răi și ingrați...»

In ce mă privește nu mă amestecam în nici o discuție, dar eram zăpăcit de tot. Mi-aduc aminte că în ora de matematică, chemat la tablă de domnul De Astis pentru a desena un dreptunghi, cu toate silințele depuse și cu toate zâmbetele de compătimire, nu reușii să fac de cât niște unghiuri drepte; iar la geologie, vorbind despre anoploterium (singurul dintre toate animalele preistorice care să-mi fi rămas până acum în minte) la întrebarea profesorului: prin ce caracteristică se deosebește, declarai cu cea mai mare seriositate că înnota cu urechile.

«Filosoful» fu înmormântat a doua zi, pe o vreme mohorâtă și umedă, cu un car de clasa treia. In calitate de foști colegi, furăm nevoiți să-l conducem la locul de veci, întovărășiți de subdirectorul care se temea de reumatisme... «Ce vreți, dacă ar fi fost Tânăr, n'ar fi fost nimic; dar la o anumită vîrstă, obosit de muncă și de griji, să te duci până la cimitir pe o aşa vreme, e primejdios...»

Și din punctul său de vedere avea

dreptate, căci pe acela ce nu e în stare
s'o înțeleagă, suferința unui biet nenorocit,
oricât de mare ar fi ea, îl va întrista întotdeauna mai puțin decât monotonia unei ploi mărunte după o dimineață cu soare...

VIII

In aceiași după amiază fui chemat de urgență la domnul director care trebuia să-mi comunice ceva.

Intrând în cancelarie, găsii pe directorul aşezat la birou, cu capul rezemat de o mâna și foarte gânditor.

— D-ta ai fost cel mai bun prieten al lui Castelli, nu-i aşa? — mă întrebă după câteva clipe de tăcere.

— Da, d-le director, cel mai bun... Directorul mă privi lung, dădu de câteva ori din cap; apoi, cu un glas în care trecea o întristare sinceră, declară :

— Era un băiat cum se cade, la locul lui... Nu prea învăță, e drept; dar era liniștit; prea liniștit chiar... Nu mă supărase niciodată, doar acum, în ultimul timp, când cu fuga aceea... De ar fi rămas locului cel puțin. Nu-i vorbă însă că suferise atâtă; și într'o zi sau alta tot...

Directorul se opri căci glasul ii deve-nise nesigur; întoarse capul spre fereastră, tuși de câteva ori și continuă:

— Avea o grămadă de datorii, vezi dumneata... La croitor, la cismar, la administrația școlii, în toate părțile. Nu trecea zi fără să nu primesc vre-o reclamație. Scrisesem în mai multe rânduri răspuns nici măcar odată... Cerui informații la minister dar fără rezultat. Se pare că afacerile le merseră prost și se mutaseră din oraș fără a lăsa urmă. Pe de altă parte oamenii trebuiau plătiți, căci era dreptul lor, nu? Cu atât mai mult cu cât ministerul fusese înștiințat... Intr'o astfel de situație ce puteam să fac, spune și dumneata... Să-l ajut eu? Imposibil. Am și eu greutățile mele și la urma urmei nu eram dator... Să cer o amânare a plăților? Nici aceasta n'o puteam face, nu depindea de mine... Așa că vezi... Dar să vin la scopul convorbirei noastre.

Te chemasem... pentru ce te chemasem ?
Ah, da...

Directorul luă un pachet învelit în hârtie albă care se afla înaintea lui și mi-l întinse.

— Pe măsuța de noapte a lui Castelli s'a găsit pachetul acesta. E adresat dumitale. O amintire, probabil...

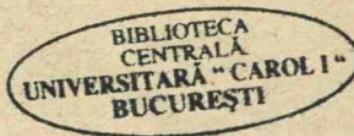
Luai pachetul și îl desfăcui.

Era cartea lui de Amicis : «Cuore». Întrînsa se afla o fotografie a lui Castelli iar pe dos, în caractere nesigure și mici, era scris :

«Prietenului meu cel bun, pentru ca să-și aducă aminte de fostul său tovarăș «filosof».

Urma iscălitura.

Odobești, via G-ral Istrati—Sept. 1925

INDREPTĂRI

<u>Pag.</u>	<u>rândul</u>	<u>în loc de</u>	<u>să secitească</u>
18	11	un ultimul	„un ultim“
22	6	se preocupa	„nu se preocupa“
23	13	va deschide	„vei deschide“
51	13	acestor lipsuti	„atâtor lipsuri“
52	6	trebuia	„trebuiau“
”	8	ii se va	„i se va“
64	12	comozījii	„compoziții“
120	4	desperata	„desperată“

